Studio Globo
werk aan de wereld in je klas

HANDLEIDING

SPOREN VAN KOLONISATIE

PRAKTISCH

AP0.0.135, collectie KMMA Tervuren; foto F.L. Michel, ca 1891

INHOUD

PRAKTISCH 2
- > Inhoud 3
- > Opbouw Activiteiten 3
- > Praktisch 3
- > Voorwoord 4
- > Opzet van de les 5
- > Doelstellingen 6
- > Verantwoording keuzes 6

VERLOOP LESSEN 7
- > Instap: Overwerkt verleden tijd 8
- > Kern 1: Kolonisatie onder de loep 9
- > Kern 2: Macht van het beeld – vroeger en nu 12
- > Spel: Gebrek aan vrijheid 14
- > Slot: Dekoloniseer je mee? 19

GOED OM TE WETEN 20
- > Kolonisatie/ Dekolonisatie 21
- > Tijdlijn 24
- > Een thematische blik op de geschiedenis 28
- > Macht van het beeld 38
- > Gebrek aan vrijheid 40

OPBOUW VAN DE ACTIVITEITEN

De lessenreeks 'Sporen van kolonisatie' bestaat uit vijf lesonderdelen die modulair te gebruiken zijn. Je kan dus zelf kiezen hoe jij jouw lesactiviteiten opbouwt. Hieronder vind je een suggestie voor de opbouw. In de handleiding wordt deze structuur gevolgd. Deze lessenreeks is een aanvulling bij het lesmateriaal 'Wonen en leven in Congo'. Dit lesmateriaal kan ook apart gebruikt worden. Als je het materiaal 'Wonen en leven in Congo' gebruikt hebt, kan je dit lesmateriaal ophangen aan de onderstaande onderzoeksvraag.

INSTAP 25' → KERN 1 100' → KERN 2 50' → SPEL 100' → SLOT 25'

ONDERZOEKSVRAAG

- WAT IS KOLONISATIE?
- WELKE SPOREN ZIJN ER VANDAAG IN BELGIË VAN HET KOLONIALE VERLEDEN?
- WAT KUNNEN WE VANDAAG DOEN OM DE SAMENLEVING TE DEKOLONISEREN?

PRAKTISCH

Bij elke activiteit vind je een lijst met materialen die je nodig hebt. Op de website **sporenvankolonisatie.studioglobo.be** vind je het nodige lesmateriaal dat je digitaal kan gebruiken of printen. Je treft er ook interessante achtergrondinformatie en actua aan. Daarnaast moet je nog een aantal materialen zelf voorzien. Voorzie dus de nodige voorbereidingstijd.

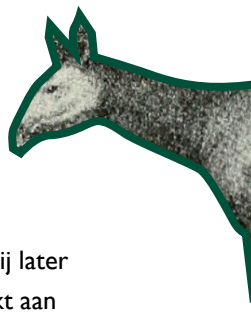

VOORWOORD

DAG LEERKRACHT,

In het najaar van 2017 was deze lessenreeks nog een collage; knipsels uit het verslag van een opstartvergadering met geïnteresseerden en experten uit de Congolese diaspora. De aanwezigen op die vergadering waren het meteen eens over de doelstelling van het project: we willen beter samenleven. Kennis over en erkenning van de pijnlijke geschiedenis van België en Congo – er werd zelfs knipogend gesproken van de 'zwarte bladzijde' – zijn hierbij nodig. Bovendien werkt de geschiedenis vandaag nog altijd door. Er zijn nog heel wat sporen van kolonisatie in onze samenleving.

Deze handleiding en de bijbehorende website zijn een extra luik bij het lesmateriaal 'Wonen en leven in Congo'. Het is het resultaat van een co-creatie van Studio Globo Antwerpen en de Congolese diaspora. Ook andere experten uit het veld, zoals het Indisch Herinneringscentrum, het KMMA Tervuren en professor geschiedenisdidactiek Karel van Nieuwenhuyse werden geraadpleegd. Deze lessenreeks wil leerlingen stimuleren om het koloniale verleden kritisch te (ver)kennen en van daaruit het heden beter te begrijpen. De koloniale geschiedenis drukte zijn stempel op verschillende aspecten van onze samenleving. Racisme en discriminatie zijn een rechtstreekse erfenis. Kinderen komen al op jonge leeftijd in contact met ongelijkheid en discriminatie. Het is dus van belang hen kritisch te leren reflecteren over deze geschiedenis en de mechanismes die eruit zijn voortgekomen. Een belangrijk en vatbaar thema daarin is beeldvorming. Stereotiepe beelden en racisme sluipen ook de leefwereld van de leerlingen in jouw klas binnen.

Mensen met migratieachtergrond ervaren dagelijks de sporen van kolonisatie. Dit lesmateriaal wil aan hen een stem geven. Via hun getuigenissen wordt de brug gemaakt tussen vroeger en nu. Bovendien is deze geschiedenis lange tijd maar vanuit één perspectief verteld. Ook de geschiedschrijving is niet vrij van koloniaal denken. Het wordt tijd om ook de Congolezen zelf hun verhaal te laten vertellen. Een verhaal dat niet begint bij de eerste Europese verkenners in Congo, het gebied dat zij later zo noemden, maar één dat ook aandacht schenkt aan de rijke geschiedenis ervoor en erna. Die hele koloniale geschiedenis speelt immers een rol in het Congo van vandaag.
In dat opzicht hebben we er dus bewust voor gekozen om leerlingen verschillende perspectieven op de geschiedenis aan te bieden. Die verschillende perspectieven samen bieden de mogelijkheid een genuanceerd beeld van het verleden te vormen.

In het voorjaar van 2018, wanneer we deze handleiding aan het afwerken zijn, voelt het onderwerp brandend actueel. De dekoloniseringsbeweging draait op volle toeren. Zij organiseert lezingen en filmvoorstellingen, publiceert boeken en organiseert acties die koloniale machtsverhoudingen in onze samenleving aan de kaak stellen. Er wordt ook met spanning uitgekeken naar de heropening van het vernieuwde Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren. Professor Zana Aziza Etambala vertelt op een lezing dat hij hierbij niet gelooft in toeval. De acht heeft een symbolische waarde in de geschiedenis van Congo. Expo 58 was bijvoorbeeld een belangrijke stimulans in de onafhankelijkheidsstrijd van het land. Kan 2018 het jaar zijn waarin we met een andere bril naar ons gemeenschappelijk verleden leren kijken?

Dit is geen eenvoudig verhaal, maar 58 jaar na de onafhankelijkheid wordt het tijd om onze samenleving te dekoloniseren. Wij zijn ervan overtuigd dat dit proces start in de klas.

Veel succes met deze boeiende tocht!

HET TEAM VAN STUDIO GLOBO ANTWERPEN

OPZET VAN DE LESSENREEKS

ONVERWERKT VERLEDEN TIJD

Leerlingen maken kennis met een aantal acties vandaag. Uit die acties blijkt verontwaardiging over racisme en koloniaal denken vandaag. Die denkpatronen zijn sporen uit het koloniaal verleden. De leerlingen reflecteren hierop en stellen de vraag: welke geschiedenis zit hier achter?

KOLONISATIE ONDER DE LOEP

Om het heden beter te begrijpen, gaan de kinderen op onderzoek naar het verleden. Ze ontdekken wat koloniseren betekent en gaan via vier leerpaden – macht, rijkdommen, gedachtegoed en wetenschap – op verkenning door de tijd. Die leerpaden bieden via foto's en filmfragmenten inzicht in verschillende perspectieven. Achteraf concluderen ze dat kolonisatie meer omvat dan enkel de politieke macht.

MACHT VAN HET BEELD

Leerlingen onderzoeken in groepjes beeldmateriaal, reclame, strips, kinderboeken en films, van vroeger en nu. Ze reflecteren in groep op het beeld dat gegeven wordt van mensen met een zwarte huidskleur. Hiermee onderzoeken ze patronen in discriminerende afbeeldingen en beeldvorming: zijn er vandaag nog sporen van kolonisatie in de beeldvorming over mensen met een zwarte huidskleur?

GEBREK AAN VRIJHEID

Via een spelvorm ervaren de leerlingen het verschil in vrijheid tussen Europeanen, Congolezen en évolués in Elisabethstad van 1954. Ze leggen in de nabespreking de link naar (on)vrijheid vandaag.

DEKOLONISEER JE MEE?

Vandaag leven er in België heel wat mensen met migratieachtergrond uit Congo, Rwanda en Burundi. Zij zetten vaak acties op. Aan de hand van hun getuigenissen ontdekken leerlingen hun migratieverhaal, maken ze kennis met het begrip 'dekoloniseren' en hun droom voor de samenleving. Daarna formuleren de leerlingen zelf hun eigen wens voor de samenleving.

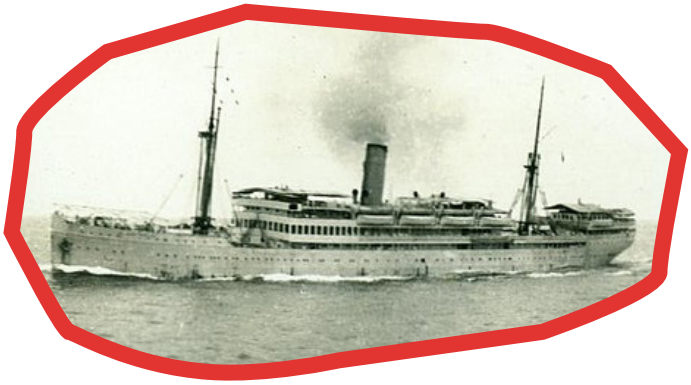

DOELSTELLINGEN

Een overzicht van de eindtermen en leerplandoelen vind je op de website.

HOOFDOEL

De leerlingen reflecteren op een gezamenlijke geschiedenis om bij te dragen aan respectvol samenleven in diversiteit.

SUBDOELEN

- De leerlingen verklaren het begrip kolonisatie en illustreren het aan de hand van een voorbeeld.
- De leerlingen benoemen de verschillende perspectieven of drijfveren van enkele historische figuren.
- De leerlingen illustreren met een voorbeeld dat Congolezen tijdens de koloniale periode fundamenteel niet vrij waren.
- De leerlingen benoemen gelijkenissen en verschillen tussen mechanismen en processen (zoals beeldvorming, vooroordelen, uitsluiting, racisme) uit de koloniale periode en nu.
- De leerlingen illustreren met een voorbeeld dat beeldvorming en uitsluiting vandaag hun wortels hebben in de koloniale periode.
- De leerlingen erkennen de pijn uit het verleden die vandaag nog bestaat (empathie).
- De leerlingen benoemen enkele initiatieven om de samenleving te dekoloniseren.
- De leerlingen noemen enkele stappen die ze zelf kunnen nemen om de samenleving te dekoloniseren.

VERANTWOORDING KEUZES

In dit lesmateriaal willen we een veelzijdig beeld schetsen van de kolonisatiegeschiedenis. Er is ook expliciet aandacht voor de wandaden die gebeurd zijn. We kozen er echter voor om gruwelijke zaken, zoals het afhakken van handen, niet aan bod te brengen. Inzichten in de ontwikkelingspsychologie geven aan dat die beelden en verhalen voor kinderen té choquerend zijn.

We kozen voor het gebruik van de volgende begrippen.

> **Witte mensen** in plaats van blanke mensen: Blank is een term ingevoerd door de kolonisatoren. Die term heeft een sterk koloniale bijklank en heeft een connotatie van zuiverheid. In de dekoloniale literatuur wordt de voorkeur gegeven aan wit.

> **Mensen met migratieachtergrond**: Dat begrip wijst op personen die in hun leven of in het leven van ouders, grootouders, enz. een migratiegeschiedenis hebben.

> **Mensen van kleur**: Dat begrip komt van het Amerikaanse 'people of colour' en slaat op alle mensen die niet wit zijn. Het begrip wordt veel gebruikt in antiracistische groepen en roept op tot solidariteit.

> **Mensen met zwarte huidskleur**: We kozen voor deze term wanneer het nodig was daar expliciet naar te verwijzen, bijvoorbeeld om de ongelijkheid tussen wit en zwart aan te kaarten.

> **Congo**: In de loop van de geschiedenis heeft Congo verschillende namen en indelingen gekend. We hebben zoveel mogelijk de specifieke naam gebruikt die gangbaar was in die periode.

In de koloniale periode hadden een aantal steden een andere naam dan nu. Afhankelijk van de context kozen we voor de koloniale of de actuele naam.
Kinshasa – Léopoldville
Lumumbashi - Elisabethville

VERLOOP LESSEN

HP.1956.15.10708, collectie KMMA Tervuren; KMMA Tervuren ©

INSTAP: ONVERWERKT VERLEDEN TIJD

Vooraf:

Website	Zelf voorzien
• Filmfragmenten 'Onverwerkt Verleden Tijd' • Filmfragment 'Kolonisatie' • (Extra) Slideshow Congo • (Extra) Steekkaart Congo	

Open de website. Klik door naar Instap.

> Bekijk de drie fragmenten 'Onverwerkt Verleden Tijd'. Lees ook de uitleg over die drie acties.
> Lees het onderdeel 'Kolonisatie/dekolonisatie' bij 'Goed om te weten' (p. 21-23).
> Zet de filmfragmenten klaar.

Timing

25'

Verloop

1. Toon de drie acties aan de hand van de fragmenten 'Onverwerkt Verleden Tijd' op de website. Vat na elk fragment kort de 'feiten' van de actie samen. De drie W's kunnen hier aan bod komen: Wie, Wat en Waarom.
2. Vraag de leerlingen hun 'mening' te geven over die acties. Herhaal eventueel kort wat het verschil is tussen een feit en een mening.

TIP Deel de klas op in drie vakken: goede actie, geen mening, geen goede actie. Laat de leerlingen in het vak staan dat past bij hun mening.

3. Vertel de leerlingen dat die drie acties een link hebben met de gemeenschappelijke geschiedenis van Congo en België. Pols kort naar wat de leerlingen hierover weten.
4. Introduceer het begrip 'kolonisatie'. Schrijf dat op bord. Toon het filmfragment 'Kolonisatie'.
5. Bespreek wat er in het fragment aan bod kwam en bouw zo een woordspin op rond het woord kolonisatie.

Voorbeeld woordspin:

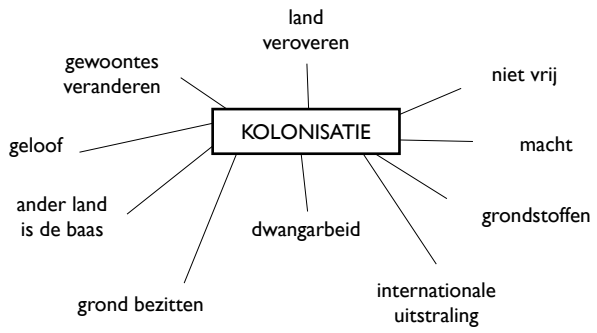

6. Formuleer daarna kort een definitie voor kolonisatie. Mogelijke definitie: *Kolonisatie betekent dat een groep mensen uit een bepaald land in een ander gebied gaat wonen, waar andere mensen wonen. Die groep, de 'kolonisator', neemt de macht over in dat gebied. De kolonisatoren controleren alles, maken wetten, verkopen de rijkdommen van het land, bepalen hoe mensen moeten leven en wat ze moeten denken.*

EXTRA

Als jouw leerlingen nog niet met de lesmap 'Wonen en leven in Congo' hebben gewerkt, kan je het beste nog een introductie plannen over de Democratische Republiek Congo. Daarvoor vind je op de website een slideshow en een steekkaart. De volgende zaken kunnen aan bod komen:

> Ligging op de wereldkaart
> De buurlanden van Congo
> De oppervlakte (Congo is 80 keer zo groot als België)
> Aantal inwoners
> Lokale tijd
> Nationale talen
> Munteenheid
> De hoofdstad Kinshasa

KERN 1: KOLONISATIE ONDER DE LOEP

Vooraf:

Website	Zelf voorzien
• Leerpaden (Rijkdommen, Macht, Gedachtegoed, Wetenschap) • Digitale tijdlijn (presentatie) • Printversie tijdlijn • Knipblad 'Iconen' • Invulblad 'Mindmap' (per leerpad) • Verbetersleutel 'Mindmap' (per leerpad) • Begrippenlijst	• Computer of tablet per duo • Scharen • Lijm

Open de website. Klik door naar Kern 1.

> Neem zelf de verschillende leerpaden door.
> Lees het onderdeel 'Tijdlijn' en 'Thematische blik op de geschiedenis' bij 'Goed om te weten' (p. 24-37), zodat je op bijkomende vragen van leerlingen kan antwoorden.
> Voorzie (idealiter) per twee leerlingen een computer of tablet mét internet. Zet op een vierde van de computers of tablets het leerpad 'Rijkdommen' open. Doe hetzelfde voor de leerpaden 'Macht', 'Gedachtegoed' en 'Wetenschap'.
> Print het invulblad 'Mindmap'. Het aantal is afhankelijk van het aantal groepjes dat je zal maken.
> Print ook het knipblad 'Iconen'. Eventueel kan je dat op stickervellen printen. Het aantal is afhankelijk van het aantal mindmaps.
> Print de verbetersleutel van de mindmaps.
> Print de begrippenlijst.
> Open de tijdlijn (of print de printversie).

Timing

100'

Deze activiteit bestaat uit verschillende fasen:

INSTAP	20 '
LEERPAD	40 '
SLOT	40 '

Verloop

INSTAP

1. Toon de tijdlijn van Congo. Vraag aan de leerlingen wat hen opvalt. Overloop zeker de volgende zaken:
   > Het is de tijdlijn van Congo.
   > De tijdlijn start in 1300 en eindigt vandaag. De geschiedenis van Congo startte al vroeger dan 1300, maar dat is niet weergegeven.
   > De tijdlijn is onderverdeeld in vier tijdvakken. Benoem ze kort. Tijdens de periode van de koninkrijken was Congo, zoals we het vandaag kennen, niet één geheel.

EXTRA

Op de website vind je een printversie van de tijdlijn. Je kan die printen en in de klas ophangen. Je kan die tijdlijn naast de tijdlijn van België hangen en zoeken naar gelijkenissen en verschillen.

2. Vertel de leerlingen dat ze in kleine groepen (duo's of trio's) aan de hand van een leerpad de geschiedenis van Congo gaan onderzoeken. Elke groep onderzoekt één thema. Elke groep maakt dus maar één leerpad. Op de tijdlijn ontbreken de iconen. Toon dat. Leg kort uit wat een icoon is. In de loop van het leerpad 'verdienen' de leerlingen die iconen. Na het uitvoeren van het leerpad zullen de leerlingen uitleg geven bij een icoon aan de rest van de klas.
3. Introduceer de vier thema's waarover de leerlingen onderzoek zullen doen. Geef waar nodig uitleg over het onderwerp.

RIJKDOMMEN

Via een kaart van Congo verkennen de kinderen de rijkdom aan grondstoffen in Congo. Ze ontdekken hoe verschillende groepen in de loop van de geschiedenis rijk zijn geworden van die grondstoffen. De kinderen leren meer over de dwangarbeid tijdens de kolonisatie en het protest daartegen. Tot slot ontdekken ze meer over het transport van de grondstoffen via schepen en treinen.

MACHT

In dit leerpad wordt het politieke luik van kolonisatie verkend. De volgende vragen staan centraal. Wie bestuurde het grondgebied voor de komst van de Belgen? Hoe is Congo een land geworden? Wie is er aan de macht gekomen en hoe? Op welke manier werd de macht behouden en gelegitimeerd?

Tijdens de activiteiten ontdekken de leerlingen hoe uit de Europese ontdekkingsreizen een drang is ontstaan naar grondbezit op het Afrikaanse continent. De impact van die macht op het leven van de Congolezen wordt duidelijk. De groeiende kritiek vanuit Congo op het koloniale systeem en de uiteindelijke onafhankelijkheid zijn belangrijke thema's.

GEDACHTEGOED

De kinderen ontdekken hoe de kolonisatie impact had op de gedachten van mensen. Ze leren de traditionele godsdiensten en de missies van katholieke en protestantse priesters kennen. De rassentheorie en propaganda rond de kolonisatie in Europa komen ook aan bod. De kinderen krijgen inzicht in hoe gekeken werd naar Congolezen: als kinderen die opgevoed moeten worden.

WETENSCHAP

De kolonisatie van Congo wordt ook wel een 'wetenschappelijke kolonisatie' genoemd. Dit leerpad focust op de rol van wetenschap binnen het koloniale systeem. De drang tot klasseren en ordenen heeft een stempel nagelaten tot op vandaag. Het superioriteitsgevoel van de Europeanen had zijn impact op kennisoverdracht en de organisatie van de Congolese samenleving. De volgende wetenschappen komen aan bod: geneeskunde, landbouw, geografie, biologie en etnografie.

TIP De leerpaden 'Rijkdommen' en 'Wetenschap' bevatten minder leeswerk dan 'Gedachtegoed' en 'Macht'. Je kan minder talige leerlingen aan die leerpaden laten werken.

4. Verdeel de klas in duo's of trio's (afhankelijk van het aantal computers). Geef elke groep een mindmap van het thema waarrond zij zullen werken. Geef extra uitleg over de opbouw van een mindmap.
   Tijdens hun leerpad doen de leerlingen de volgende zaken:
   - Ze vullen de staakwoorden (boven aan de mindmap) in op de stippellijnen. Informatie over die staakwoorden vinden de leerlingen in het leerpad.
   - Toon daarna het knipblad met de iconen. Vertel dat ze een icoon mogen uitknippen als het op het scherm verschenen is. Daarna plakken ze dat op de juiste plek in de mindmap.

EXTRA

De mindmap is een tool om leerlingen te ondersteunen in 'leren leren'. Als je leerlingen hier nog geen kennis mee gemaakt hebben, kan het interessant zijn hier wat extra uitleg bij te voorzien.

5. Toon ook de begrippenlijst. Vertel de leerlingen dat ze die kunnen raadplegen tijdens hun onderzoek.
6. Toon de verbetersleutels van de mindmaps. Zeg dat de leerlingen die mogen nemen als ze hun leerpad afgerond hebben en de mindmap ingevuld hebben.

LEERPAD

1. De leerlingen gaan aan de slag met het leerpad.
2. In alle leerpaden zitten korte filmfragmenten geïntegreerd. Wijs de leerlingen er kort op hoe ze het geluid kunnen regelen op hun computer of tablet. Vraag hen uiteraard om de anderen niet te veel te storen door die fragmenten te luid af te spelen.
3. Treed zelf op als coach en stimuleer de leerlingen om de opdrachten goed te lezen en uit te voeren. Controleer of ze alles goed begrepen hebben en of ze de mindmaps aanvullen.
4. Wanneer een groepje klaar is met hun onderzoek controleren ze hun mindmap aan de hand van de verbetersleutel. Daarna kunnen ze al starten met het voorbereiden van een korte presentatie over één icoon. Zorg ervoor dat elke groep een ander icoon bespreekt.
5. Spoor de leerlingen aan om na veertig minuten het leerpad afgerond te hebben.

SLOT

1. Laat de leerlingen nu kort aan elkaar vertellen wat ze ontdekt hebben. Verdeel de iconen over de verschillende duo's. Geef de leerlingen een vijftal minuten om een woordje uitleg bij het icoon te bedenken. De mindmap kan hen ondersteunen.
2. Laat de verschillende groepjes aan het woord. Gebruik om het gesprek te structureren de presentatie 'Tijdlijn'. Telkens er een icoon verschijnt, geeft een groep uitleg. Laat andere groepjes aanvullen.
3. Vul zelf aan waar nodig. Gebruik daarvoor de tijdlijn bij 'Goed om te weten' en de verbetersleutels van de mindmaps.

TIP Afhankelijk van het aantal leerlingen en hun tempo zullen niet alle iconen aan bod kunnen komen. Verdeel en bespreek zeker de onderstaande iconen:

LEERPAD RIJKDOMMEN
- Grondstoffen
- Onderdrukking
- Opstand

LEERPAD MACHT
- Grond
- Bazen van Congo
- Opstand

LEERPAD GEDACHTEGOED
- Geloof
- Onderwijs
- Congolezen opvoeden

LEERPAD WETENSCHAP
- Geneeskunde
- Biologie
- Etnografie

4. Neem de woordspin rond kolonisatie er opnieuw bij. Benadruk kort dat koloniseren niet alleen verwijst naar politieke macht, maar ook andere zaken omvat. Geef kort uitleg.

KERN 2: MACHT VAN HET BEELD - VROEGER EN NU

Vooraf

Website	Zelf voorzien
• Invulfiche • Media vroeger (printversie of digitaal) • Media nu (printversie of digitaal) • Video's vroeger • Video's nu • Filmfragment 'Macht van het beeld: getuigenissen'	• Computer of tablet (tablets)

Open de website. Klik door naar Kern 2.

> Lees het onderdeel 'Macht van het beeld' bij 'Goed om te weten' (p. 38-39).
> Print de volgende documenten: 'Invulfiche', 'Media toen' en 'Media nu'. Als je tablets kan gebruiken, kan je de digitale versie klaarzetten.
> Zet 'Video's vroeger' en 'Video's nu' klaar op een computer of tablet.
> Zet het filmfragment met getuigenissen klaar.

Timing

50'

Verloop

1. Vertel de leerlingen dat ze een aantal bronnen uit de koloniale periode – afbeeldingen en filmbeelden van vroeger – onder de loep zullen nemen. Bespreek kort wat bronnen zijn.
2. Vraag hen de afbeeldingen goed te bekijken en te onderzoeken hoe mensen met een zwarte huidskleur afgebeeld werden. Dat kan neutraal, positief of negatief zijn. Toon de invulfiche. Die begeleidt het kijkproces van de leerlingen. Overloop vooraf de vragen op die fiche. Leg uit dat sommige vragen peilen naar feiten (een neutrale beschrijving) en andere naar een mening. Geef ook enkele voorbeelden van een bedoeling van een zender: bv. overtuigen, informeren, enz.
3. Verdeel de klas in vijf groepen. Geef iedere groep een invulfiche en één reeks afbeeldingen of een computer/tablet met video's van vroeger.

TIP Om alle leerling erbij te betrekken, kan je de rollen in de groepjes verdelen. Zo kan je bij groepjes van vier drie leerlingen van de groep elk één afbeelding laten bespreken. De vierde leerling kan er één uitkiezen die op de invulfiche besproken wordt.

Elke groep onderzoekt een ander 'medium':

> Reeks 1: reclame
> Reeks 2: video
> Reeks 3: strips
> Reeks 4: affiches
> Reeks 5: kinderboeken

4. Geef de leerlingen ongeveer vijf à tien minuten de tijd om de bronnen te bekijken. Laat hen één bron selecteren en hun antwoorden noteren op de fiche. Bespreek daarna klassikaal:
   > Wat voor afbeeldingen hebben jullie in de verschillende groepjes bekeken?
   > Wat is jullie opgevallen?
   > Hoe werden mensen met een zwarte huid afgebeeld?
5. Vertel aan de leerlingen dat ze die opdracht opnieuw gaan doen. Deze keer zijn de bronnen niet van vroeger maar van nu. Geef elke groep afbeeldingen of film van de reeks met hetzelfde nummer als in het eerste deel van de opdracht. Elke groep werkt dus opnieuw rond hetzelfde 'medium'.
6. Geef de leerlingen opnieuw vijf à tien minuten de tijd om de fiche in te vullen. Bespreek daarna klassikaal:
   > Wat is jullie opgevallen?
   > Hoe werden mensen met een zwarte huid afgebeeld?
   > Zie je gelijkenissen of verschillen met de oude afbeeldingen?
   > Hoe zou jij het vinden om zo afgebeeld te worden? Concludeer samen met de kinderen dat er gelijkenissen zijn tussen de beelden van vroeger en nu. Verwoord ook dat die beelden vaak een 'stereotiep' beeld geven over het land en mensen met een zwarte huidskleur. Ze worden vaak

geassocieerd met de volgende thema's: 'wild' zijn, wildernis, onbeschaafd, achter staan, trager van begrip, vuil, hulpeloos, enz.
Benadruk dat dit niet zo is, maar dat dit beeld uit de koloniale periode komt. Dat beeld is gemaakt door de kolonialen. Vandaag zit dat beeld nog altijd in hoofden van mensen.

7. Toon het filmfragment 'Macht van het beeld: getuigenissen'. In dat fragment getuigen mensen met een zwarte huidskleur over stereotiepe beelden en hoe zij dat ervaren. Geef na het fragment nog even de tijd aan de leerlingen om hierop te reageren.

SPEL:
GEBREK AAN VRIJHEID

Vooraf:

Website	Zelf voorzien
• Filmfragmenten 'Elisabethville' 'Getuigenis onvrijheid - vroeger' 'Getuigenis onvrijheid - nu' • Spelafspraken • Speldocumenten • Identiteitskaarten	• Plaats met ruimte voor het spel • Laptop of computer / beamer • Materialen spel (zie hieronder) • Label of symbool per groep (zie hieronder) • Papiertape of krijt • 1 turn-T-shirt / fluovestje per leerling

Dit spel is ontwikkeld zodat je het alleen kan begeleiden. Als je een grote groep hebt of leerlingen die moeite hebben met zelfstandig werk kan het handig zijn een extra begeleider te voorzien. Het is niet erg als een leerling een opdracht niet helemaal correct uitvoert. Het is vooral belangrijk dat de leerlingen de ongelijkheid ervaren.
Het spel neemt veel ruimte in. De klas kan hiervoor te klein zijn. Organiseer het spel dus in een zaal op school of op de speelplaats.

Open de website. Klik door naar 'Spel'.

> Lees het onderdeel 'Gebrek aan vrijheid' bij 'Goed om te weten' (p. 40-41).

> Bekijk de filmfragmenten op de website: 'Elisabethville', 'Getuigenis onvrijheid – vroeger' en 'Getuigenis onvrijheid – nu'. Zet ze klaar om te bekijken in de klas.

> Verzamel de materialen voor het spel. De meeste vind je op school

Op school
- 6 tafels
- 5 stoelen
- 2 stukken krijt
- 7 potloden
- 3 gommen
- 10 kleurpotloden
- 25 vierkanten van 20 op 20 cm (in 5 verschillende kleuren)
- grote meetlat (1 m)
- grote geodriehoek
- afvalemmer (groenafval)
- zeep (handzeep of blokzeep)
- 4 A3 papieren
- handdoek
- emmer met water
- klok (kloklezen)
- 20 bekers
- 40 boeken
- bel (of ander geluidsignaal)

Andere
- zak pindanoten (ongepeld)
- suiker
- drank voor feest (kraanwater of iets extra's)
- schoenpoetsmateriaal (basis)
- 2 paar vuile schoenen
- doek om schoenen proper te maken
- kaartspel
- recente krant (bv. Metro)
- 4 x set bestek (vork, lepel, mes, kleine lepel)
- 4 platte borden
- 2 diepe borden
- 3 kommetjes
- Was om op te vouwen
- Lintmeter

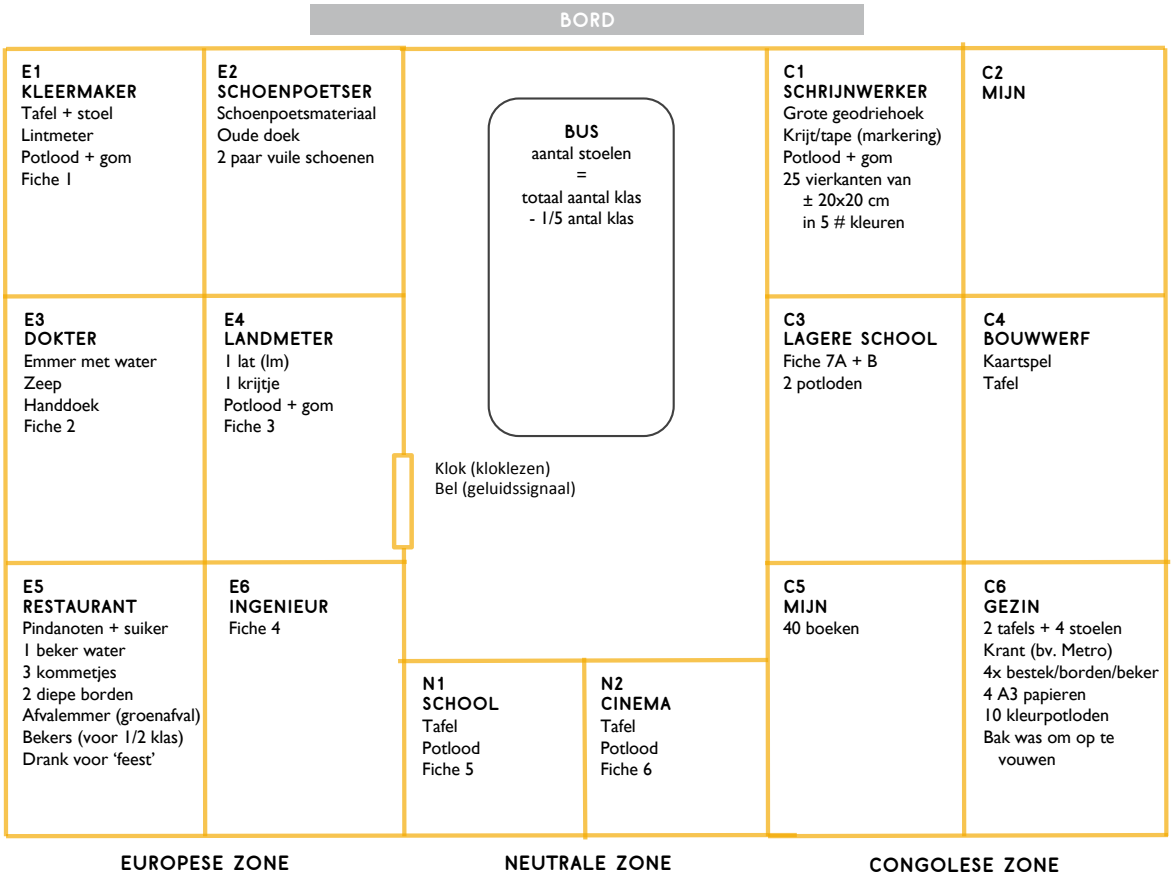

> Voorzie een 'label' of symbool om drie groepen te onderscheiden: Europeanen, 'gewone' Congolezen en évolués.

TIP Geef je leerlingen een **zichtbaar** label dat aangeeft tot welke groep ze behoren. Het is belangrijk dat de drie groepen in één blik onderscheiden kunnen worden.
Je kan bijvoorbeeld drie kleuren stickers gebruiken om de groepen op te delen. Of je laat de leerlingen die Congolees zijn een fluohesje aantrekken. De évolués en Europeanen kunnen een hoed of das dragen.

> Stel het lokaal op zoals in het bovenstaande schema. Je kan de drie zones afbakenen door lijnen te maken met papiertape of krijt. Het is belangrijk dat er maar één doorgang is naar de Europese zone. De Europese en Congolese zone zijn even groot (maar in de Congolese wonen er meer mensen). De neutrale zone mag smaller zijn.
Elke zone is onderverdeeld in 'vakken' die benoemd zijn met een letter en een cijfer. A staat voor de Europese, B voor de Congolese en C voor de neutrale zone. Hang als hulpmiddel voor de leerlingen in elk vak een blad met die letter op.
In de neutrale zone zet je stoelen in rijen zodat het een bus lijkt. Zorg ervoor dat er minder stoelen zijn dan leerlingen.
Leg de voorwerpen in het juiste vak. Op het plan hierboven vind je de juiste aanwijzingen.

TIP Doen andere klassen deze activiteit ook? Je kan samen één lokaal opstellen. Dat bespaart opzet- en opruimwerk. Eventueel kan je de turnzaal of speelplaats gebruiken.

> Print de volgende documenten uit: spelafspraken, identiteitskaarten en speldocumenten. Knip de identiteitskaarten uit. Hang de spelafspraken op een zichtbare plaats in de klas. Leg de speldocumenten in het juiste vak. Op ieder speldocument staat het vak aangegeven.

Timing

100 '

Verloop

Deze activiteit bestaat uit enkele fasen:

GROEPSVERDELING 15 '
BUSRIT 15 '
FASE 1 15 '
FASE 2 10 '
FASE 3 10 '
SLOT 35 '

GROEPSVERDELING

1. Vertel de leerlingen dat ze een rollenspel gaan spelen. Leg kort uit wat dat betekent. Tijdens het rollenspel nemen ze een rol aan en verplaatsen ze zich ook naar een andere tijd en plaats: Elisabethville in 1954.
2. De klas zal in twee groepen opgedeeld worden: Europeanen en Congolezen. In de groep Congolezen wordt nog een onderscheid gemaakt tussen 'gewone' Congolezen en évolués. Gebruik de verdeelsleutel om de aantallen te bepalen voor jouw klasgroep. Volg stap 3-5 om de groepen te verdelen.

TIP Hou er rekening mee dat het voor sommige leerlingen van kleur (of die gepest worden) kwetsend kan zijn om in de groep van 'gewone Congolezen' opgedeeld te worden. Je kan er hier voor kiezen die leerling(en) Europeaan te maken.

3. Duid eerst willekeurig het aantal leerlingen aan die tijdens het spel Europeaan zullen zijn. De overblijvende leerlingen zullen Congolees zijn. Benoem duidelijk de twee groepen als Europeaan en dus wit versus Congolees en dus zwart.
4. Bepaal daarna in de groep Congolezen welke leerlingen évolué zullen worden. Doe dat aan de hand van een kleine test: zo goed en snel mogelijk een T-shirt of fluovestje opvouwen. De groep leerlingen die als Europeaan gelabeld zijn, helpen je bij de controle van die test. Als een leerling dit snel doet, maar het T-shirt niet mooi opgevouwen heeft, keur je dat af. Na de test benoem je duidelijk de leerlingen die évolués zullen zijn. Zij zijn ook Congolees, maar hebben bijna dezelfde rechten als de Europeanen. Vertel dat évolués beoordeeld werden op de 'goede orde' (naar Europese norm) in hun huishouden en kleren.
5. Geef vervolgens elke leerling een 'label' horend bij hun groep en een identiteitskaart. Gebruik de identiteitskaarten volgens nummer per bevolkingsgroep: eerst één, dan twee, enz. Op de identiteitskaart staan de groep, de huidskleur en het beroep. Ook bevat het een stappenplan voor tijdens het spel.

	EUROPEANEN	CONGOLEZEN	
		gewone Congolezen	évolués
15 leerlingen	4	9	2
16 leerlingen	4	10	2
17 leerlingen	4	10	3
18 leerlingen	4	11	3
19 leerlingen	5	11	3
20 leerlingen	5	12	3
21 leerlingen	5	13	3
22 leerlingen	6	13	3
23 leerlingen	6	14	3
24 leerlingen	6	14	4
25 leerlingen	6	15	4
26 leerlingen	6	16	4
27 leerlingen	7	16	4
28 leerlingen	7	17	4
29 leerlingen	7	18	4
30 leerlingen	7	19	4

INSTAP

1. Vertel de leerlingen dat jullie naar Elisabethville in 1954 zullen reizen. Toon het filmfragment 'Elisabethville'. In dat fragment kan je de Europese en Afrikaanse wijken van de stad zien.

TIP Als het technisch mogelijk is, kan je dat filmfragment bekijken vanuit de bus. Doe die stap dan na punt 2.

2. Neem daarna met je leerlingen de bus – stoelen in rijen opgesteld – richting Elisabethville. Laat de leerlingen een rij vormen naast de bus. Jij bent de buschauffeur die zal bepalen wie voorrang krijgt. Laat de Europeanen eerst opstappen. Vervolgens laat je de évolués plaatsnemen. Als laatste zijn de gewone Congolezen aan de beurt. Zorg ervoor dat er onvoldoende zitplaatsen zijn zodat er enkele Congolezen moeten blijven rechtstaan. Hier ervaren de leerlingen meteen de ongelijke behandeling van beide groepen.

TIP Zorg dat het instappen van de bus duidelijk een ongelijke behandeling oproept bij de leerlingen. De volgende zaken kunnen hierbij helpen:

> Als de leerlingen in de rij voor de bus staan te wachten, geef je meteen de Europeanen voorrang. Wees uiterst vriendelijk tegen hen. Laat hen opstappen zonder hun identiteitsbewijs te controleren.

> Doe vervolgens een controle van de identiteitskaarten. Negeer de 'gewone' Congolezen en laat de évolués meteen opstappen.

> Wanneer Congolezen klagen, negeer je hen of ben je erg kort en streng.

3. Wanneer iedereen 'ingestapt' is, neem je zelf plaats als buschauffeur. Lees de onderstaande uitleg voor en verwijs naar het document 'Spelafspraken' dat je ophangt in de klas.

"Welkom op de bus naar Elisabethville. We maken een reis naar een ander continent, maar ook naar een andere tijd. We gaan naar Congo in 1954. In die tijd leefden in Elisabethville Europeanen en Congolezen in strikt gescheiden woongebieden. De Europeanen woonden in mooie woonwijken in villa's. Ze hadden veel ruimte en mooi aangelegde tuinen. Hun woongebied was niet ver gelegen van een neutrale zone, waar onder andere publieke bushaltes, de markt en andere winkels zich situeerden. In de Europese zone mochten enkel Congolezen komen die een bewijsstuk hadden dat ze er werkten. Dat werd aan de ingang strikt gecontroleerd. Daarnaast gold hier een avondklok zodat er na 20 uur geen Congolezen meer mochten zijn.
De Congolezen woonden met een groot aantal inwoners in afgelegen wijken, ver van hun werk, winkels en andere diensten. Daardoor moesten zij meer afstand afleggen om producten en goederen te kopen. Ze hadden weinig ruimte in hun kleine huizen. Bij de Congolezen waren er personen die meer rechten kregen dan anderen. Zij noemden zichzelf évolués. Ze hadden gestudeerd en hun levenswijze en gedragingen aangepast aan de Europeanen. Zij kregen meer rechten, betere jobs en meer status. Hun huis werd altijd netjes opgeruimd en schoongemaakt. Ze dekten hun eettafel volgens de Europese etiquette.

Wie naar de Europese zone wil, kan enkel langs de toegangspoort gaan (verwijs naar de voorziene plaats). Daar zal een controleur staan die beslist of je door mag (verwijs naar jezelf). Het is aan jullie om te ervaren hoe het leven eraan toeging. Zijn er verschillen tussen de Europeanen, Congolezen en évolués? Hoe voel jij je in jouw rol? Je volgt de opdrachten volgens het stappenplan op je identiteitskaart. Telkens wanneer de klok verzet wordt, kan je starten met de bijbehorende taak. Telkens wanneer het uur wisselt, hoor je dit geluid (laat dat geluid horen). Veel succes!"

FASE 1:

1. Laat de leerlingen uitstappen en plaatsnemen in de neutrale zone. Laat hen hun identiteitskaart lezen.
2. Neem zelf plaats aan de grens met de Europese zone. Jij bewaakt de toegang tot die zone.
Europeanen mogen zonder hun identiteitsbewijs te tonen die zone binnen en buiten. Congolezen zullen altijd hun identiteitskaart moeten tonen. Évolués mogen die zone binnen. Congolezen die een job uitvoeren in die zone kan je ook doorlaten. Als dat het geval is, zal dat vermeld staan op hun identiteitskaart.

TIP Om de leerlingen de ongelijke behandeling goed te laten voelen, kan je de volgende zaken doen:

> Groet de Europeanen altijd vriendelijk en laat hen zonder controle passeren. Als ze een vraag hebben, geef je hen voorrang.

> Controleer de Congolezen altijd streng. Évolués kan je vriendelijker behandelen. Geef hen voorrang op de 'gewone' Congolezen. Doe dat wel alleen als ze een geldig identiteitsbewijs kunnen voorleggen.

3. Zet de klok op 10 uur. Laat het geluidssignaal horen. Geef de leerlingen de instructie naar hun vak te gaan en te starten met activiteit 1 op hun stappenplan.

FASE 2:

1. Zet de klok op 16 uur. Laat het geluidssignaal horen. Geef de leerlingen de instructie te starten met activiteit 2 op hun stappenplan.
2. Blijf aan de grens met de Europese zone. Jij bewaakt de toegang tot die zone. Dezelfde regels als voordien gelden.
   Tijdens deze fase zullen een aantal leerlingen de opdracht krijgen évolué te worden. Daarvoor zullen ze zichzelf in het Frans moeten voorstellen. Jij controleert dat en schrijft het woord 'évolué' op hun kaart als ze daarin slagen. Wees voldoende streng.

FASE 3:

1. Zet de klok op 19 uur. Laat het geluidssignaal horen. Geef de leerlingen de instructie te starten met activiteit 3 op hun stappenplan. Tijdens deze fase zullen de leerlingen naar een muziekoptreden in de Europese zone gaan.
2. Blijf aan de grens met de Europese zone. Jij bewaakt de toegang tot die zone. Dezelfde regels als voordien gelden. Een aantal leerlingen zullen de zone niet binnen mogen en dus niet kunnen deelnemen aan het feest. (Opgelet! Op hun stappenplan staat wel de instructie naar het feest te gaan. Het is aan jou om hen niet door te laten.) Geef die leerlingen de taak de Congolese en neutrale zone al op te ruimen. Zorg ervoor dat er met stoelen een kring gemaakt wordt waarin alle kinderen een zitplaats hebben. Het personeel van het restaurant krijgt de instructie om de Europese zone op te ruimen.

SLOT

1. Zet de klok op 20 uur. Laat het geluidssignaal horen. Vertel aan de leerlingen dat de avondklok ingaat. Alle Congolezen (behalve évolués met een geldig bewijs) moeten de Europese zone verlaten. Laat die leerlingen de zone verlaten.
2. Vertel dat in realiteit het feest nog verder zou gaan, maar dat het spel hier eindigt. Vraag de leerlingen plaats te nemen op de stoelen die in een kring staan. Benadruk nu dat de leerlingen vanaf nu uit hun rol stappen.
3. Bespreek met jouw leerlingen hun ervaringen tijdens het spel. Je kan hiervoor de volgende vragen gebruiken. Had je het gevoel dat iedereen dezelfde rechten en dezelfde vrijheid had? Wat bepaalde welke vrijheden je kreeg? Hoe voelde jij je daarbij?
   Toon het filmfragment 'Getuigenis onvrijheid – vroeger'.
4. Maak ook de brug tussen de geschiedenis en vandaag. Je kan de volgende vragen gebruiken. Is iedereen vandaag vrij? Zijn er beperkingen voor bepaalde groepen van mensen? Zijn er in onze samenleving ook mensen die minder kansen of juist meer mogelijkheden krijgen? Hoe denk jij dat het voelt om regels en rechten te hebben op basis van je huidskleur?
   Toon het filmfragment 'Getuigenis onvrijheid – nu'.

SLOT: DEKOLONISEER JE MEE?

Vooraf

Website	Zelf voorzien
• Filmfragment 'Getuigenissen dekolonisatie'	• Strookje papier per leerling • Schrijfgerei

Open de website. Klik door naar Slot.

> Fris het begrip dekolonisatie nog eens op: lees het onderdeel 'Kolonisatie/dekolonisatie' bij 'Goed om te weten' (p. 21-23).

> Zet het filmfragment 'Getuigenissen dekolonisatie' klaar.

Timing

25 '

Verloop

1. Vertel dat in België heel wat mensen uit Congo, Rwanda en Burundi wonen. Dat heeft te maken met de gezamenlijke geschiedenis. Er zijn mensen naar België verhuisd om hier te werken. Soms zijn ze verhuisd wegens een gemengd huwelijk. Sommigen zijn vertrokken door een moeilijke politieke situatie. Een heleboel Congolezen zijn in België komen studeren en bleven daarna hier wonen. Hun kinderen en kleinkinderen zijn geboren in België. Zij wonen hier en zijn misschien nog nooit in Congo geweest.
   Heel wat Congolezen zetten zich in België actief in voor allerlei verenigingen. Een aantal verenigingen willen dat er meer gesproken wordt over de kolonisatiegeschiedenis. Zij zetten allerlei acties op.
2. Verwijs naar de acties die bij de instap aan bod kwamen. Stel de leerlingen de volgende vragen:
   > Kan je een link leggen tussen deze actie en de gedeelde geschiedenis van Congo en België?
   > Waarom doen mensen dit?
   > Wat vind je nu van deze acties? Is je mening veranderd?
3. Toon het filmfragment: 'Getuigenissen dekolonisatie'. Bespreek kort.
4. Schrijf het begrip dekoloniseren op het bord. Maak hier een woordspin van. Wat houdt dat volgens de leerlingen in? Vul zelf aan. Verwijs eventueel naar de woordspin rond het woord 'kolonisatie'.
   Voorbeeld woordspin:

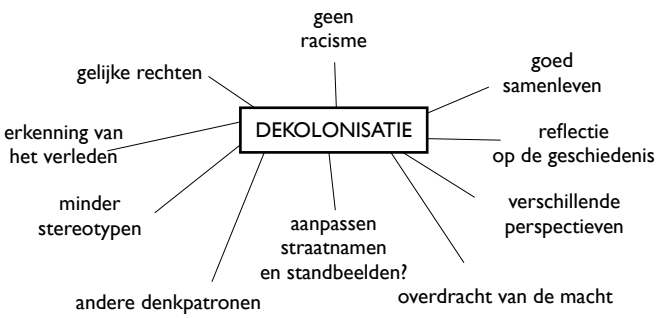

5. Bespreek met je leerlingen wat je zoal kan doen om te dekoloniseren. Laat de leerlingen op een strookje papier een wens of voornemen noteren. Hang de briefjes op in de klas of in een boom op de speelplaats.

GOED OM TE WETEN

AP.0.0.23005, collectie KMMA Tervuren

KOLONISATIE / DEKOLONISATIE

OP ZOEK NAAR EEN DEFINITIE VAN KOLONISATIE

Oorspronkelijk betekent 'kolonisatie': het vestigen van een deel van de eigen bevolking in een gebied dat niet door het eigen volk bewoond wordt. Dat kan in een onbewoond, onontgonnen gebied zijn, maar ook in een gebied waar al mensen wonen. In dit laatste geval neemt de verhuizende partij – de kolonisator – het grondgebied in, en ze nemen de controle over van dat ander volk. Die controle zorgt voor minder vrijheid bij het inheemse volk. In de loop van de geschiedenis zijn er verschillende volkeren overheerst door een ander volk. In de 15e en 16e eeuw startten landen als Spanje, Portugal en de Nederlanden met het koloniseren van overzeese gebieden in Zuid-Amerika, Azië en Afrika. Het voornaamste doel van die kolonisaties was het controleren van de handel in die gebieden. Vaak werd er ingespeeld op bestaande handelsnetwerken. Er ontstond een groot netwerk aan slavenhandel.

Er werden ook missionarissen mee gestuurd die de lokale bevolking wilden bekeren. In de 19e eeuw kwam er opnieuw een kolonisatiegolf op gang. Afrika werd door Europese landen opgedeeld en gekoloniseerd. Ook koning Leopold II en later België wilden een deel van de taart. Het nationalisme en de drang het land op de kaart te zetten, speelden een belangrijke rol. Door de industriële revolutie in Europa was er een enorme honger naar grondstoffen die te vinden waren in het rijke Afrikaanse continent. Ook hier gingen economische en politieke controle over het gebied hand in hand. Daarnaast werd er een grootschalig netwerk van missies opgezet, waarvan het doel het bekeren en beschaven van de lokale bevolking was.

Als we de koloniale geschiedenis onderzoeken, dan zien we dat kolonisatie verschillende aspecten van een samenleving grondig beïnvloedde. De kolonisatie hield ook een controle in van het gedachtegoed van mensen. Europa en het Europees denken werden als model gezien. Via geloof en onderwijs werden ideeën van witte superioriteit verspreid. Het koloniale denkbeeld resulteerde in een structureel racisme dat voelbaar was in de dagelijkse handelingen en rechten van de oorspronkelijke bevolking.

SPOREN VAN KOLONISATIE / DEKOLONISATIE IN WERKING

Dekolonisatie verwijst allereerst naar de golf van revoluties die na de Tweede Wereldoorlog plaatsvond in de kolonies. Zij eisten de onafhankelijkheid. Soekarno, de eerste president van Indonesië, sprak in de onafhankelijkheidsverklaring van zijn land over de overdracht van 'de macht en andere zaken'. Dat getuigt opnieuw van de impact van het koloniale machtssysteem. Het gaat niet alleen over politieke en economische macht, maar ook over ver doorgedrongen systemen (zoals segregatie en gedwongen arbeid) en ideeën (zoals culturele superioriteitsideeën en ongelijkheid op basis van huidskleur) in zowel de gekoloniseerde landen als in de landen die koloniseerden.

Hierbij kunnen we ons de volgende vraag stellen: is de kolonisatie[1] al afgerond? Onze samenleving vertoont vandaag nog veel sporen van de kolonisatie.

1 De overdracht van macht en andere zaken.

RESTANTEN IN HET STRAATBEELD

De restanten van de geschiedenis omringen ons voortdurend. In het straatbeeld staan nog veel monumenten van figuren uit het koloniaal verleden, bijvoorbeeld koning Leopold II. Er zijn veel straatnamen die verwijzen naar hooggeplaatste kolonialen. Dat zijn symbolen van de koloniale machtsverhoudingen. Er is een debat aan de gang over wat ermee moet gebeuren. Moeten de standbeelden verwijderd worden? Moeten er alternatieve straatnamen gekozen worden? Moet er een bordje met uitleg komen?

Er zijn ook heel wat gebouwen (museum Midden-Afrika in Tervuren of het Tropisch Instituut voor geneeskunde in Antwerpen) en andere infrastructuur (spoorwegen) aangelegd ten tijde van de kolonisatie, vaak met geld uit de kolonie. De rijkdom van België is gelinkt aan de uitbuiting van zijn kolonie.

MIGRATIE

In de 19e eeuw werden de eerste Congolezen naar België gehaald. Ze werden geëxposeerd in de 'menselijke dierentuinen' op verschillende wereldtentoonstellingen. België wou ook graag zijn 'modelkolonie' in de kijker zetten en tonen hoe goed ze erin geslaagd waren de mensen te beschaven. Tijdens expo '58 werden er 500 évolués naar België gehaald om die beschaafde Congolees te tonen.
Vanaf de eeuwwisseling kwamen er enkele Congolezen als 'boy', als matroos of student naar België. Dat werd beperkt gehouden door de Belgische overheid. Pas na de Tweede Wereldoorlog is er sprake van migratie in functie van studies. Na de onafhankelijkheid werden er in Congo beurzen uitgedeeld en kwamen er veel studenten naar België. Dat leidde tot het ontstaan van de wijk Matongé in Brussel.

Tot de jaren 60 bleef migratie dus beperkt, een echte migratiepiek kwam er pas na de onafhankelijkheid. Tussen 1946 en 1974 waren het vooral studenten, toeristen en zakenlui. Vanaf de jaren 80 was er sprake van economische migratie. In die periode waren er ook belangrijke stromen van vluchtelingen. Die tendens kenmerkte ook de volgende decennia. Het wegvallen van de internationale steun voor het regime van Mobutu, begin jaren 90, veroorzaakte immers politieke instabiliteit in het land. Begin jaren 2000 was de Tweede Congolese Burgeroorlog een van de grote oorzaken.

In vergelijking met andere nationaliteiten zijn migranten uit Centraal-Afrika hoog opgeleid. Toch is de werkloosheidsgraad bij die bevolkingsgroep hoog. Dat roept vragen op over de waardering van hun diploma's en discriminatie op de arbeidsmarkt.

RACISME, SUPERIORITEITS-DENKEN EN WHITE PRIVILEGE

Stereotiepe en racistische beelden die in de samenleving leven, zijn een constructie uit de koloniale tijd. Racisme, cultureel superioriteitsdenken en 'white privilege' vandaag zijn ook erfenissen uit het koloniaal verleden.

Mensen met migratieachtergrond worden geconfronteerd met racisme: dagelijks racisme (denk aan bepaalde uitspraken van groepen, stereotiepe afbeeldingen, enz.) en

foto: Labo vzw

institutioneel of structureel racisme, dat onbewust in de structuren van de samenleving zit vastgeroest. Het gaat vaak over minder kansen krijgen op school, op de huurmarkt of op de arbeidsmarkt. Discriminatie is vaak onverwacht en impliciet. Het is niet altijd eenduidig uit te maken of je gediscrimineerd wordt en bovendien is het moeilijk te bewijzen. Vaak wordt discriminatie of racisme niet bestraft. Uit recent onderzoek van de Koning Boudewijnstichting, waarbij Congolese, Rwandese en Burundese Belgen werden geïnterviewd, blijkt dat:

> een groot deel van de groep ervaart als een vreemdeling te worden gezien.
> een grote meerderheid getroffen wordt door discriminatie, ongelijke behandeling of beledigingen wegens huidskleur en origine. (Die cijfers liggen hoger dan bij mensen van Turkse of Marokkaanse origine.)
> mensen hoofdzakelijk discriminatie ondervinden bij het zoeken van een woning en een job, op school, tijdens hogere studies of op de werkplek.

De keerzijde van die discriminatie noemen we 'white privilege'. Dat is het collectief aan maatschappelijke voordelen waarover witte mensen beschikken, vergeleken met groepen met een andere huidskleur. Het gaat dus niet alleen over het benadelen van mensen van kleur, maar ook over het bevoordelen van de anderen. Dat onzichtbaar pakket aan privileges is verbonden met de historische machtspositie tijdens de kolonisatie. Witte mensen zijn zich vaak niet bewust van die voordelen. Die privileges hebben ze omdat ze beantwoorden aan de (geconstrueerde) norm. Bovendien zijn ze zich niet bewust van hun kleur, terwijl mensen van kleur hier voortdurend aan herinnerd worden.

Dat pakket van privileges werkt op verschillende domeinen: sociale status, vrijheid om te reizen, de huurmarkt, de arbeidsmarkt, het onderwijs, de waarde die aan je uitspraken wordt gehecht.

NEOKOLONIALISME

Een laatste spoor van kolonisatie is een nieuwe vorm van kolonialisme die zich heeft ontwikkeld. Dat 'neokolonialisme' is al ontstaan in de periode van de dekolonisatie. De term verwijst naar de exploitatie van (vroegere koloniale) gebieden. Denk bijvoorbeeld aan multinationals die mensen uit een ander land in dienst nemen tegen een laag loon. De directe vorm van uitbuiting – zoals tijdens de koloniale periode – wordt vervangen door een meer indirecte vorm van overheersing. De machtsverhoudingen in de wereld weerspiegelen nog altijd die uit de koloniale periode.

De actuele dekolonisatiebeweging pleit voor het reflecteren op onze gemeenschappelijke geschiedenis en het blootleggen van die sporen van kolonisatie. Dat verleden heeft zijn impact op vandaag. Veel mechanismes, ondanks enige verbetering, zijn nog altijd werkzaam. Het is van belang dat witte mensen en mensen met migratieachtergrond samen onderzoeken hoe structureel racisme en witte privileges werken en dat kritisch in vraag stellen. Op die manier kan er samengewerkt worden aan een beter samenleven en kunnen discriminatie en racisme verdwijnen.

TIJDLIJN

KONINKRIJKEN

Centraal-Afrika kent een rijke geschiedenis. Archeologische vondsten getuigen van oude beschavingen. Vanaf 1000 v.C. waren er culturen die zich ontwikkelden tot handelscentra. Dat bracht culturele uitwisselingen en migraties met zich mee.

Tussen 800 en 1200 ontwikkelden samenlevingen zich tot grotere gehelen. Sommige groeiden uit tot invloedrijke, georganiseerde koninkrijken[2] waarover de Europese geschreven bronnen vanaf de 16e eeuw spreken. Het koninkrijk Kongo was het grootste en meeste bekende. Daarnaast waren er ook nog ingenieuze samenlevingsvormen die geen centraal bestuur hadden.

In de 16e eeuw ontstond de systematische slavenhandel. De Portugezen en andere Europeanen arriveerden aan de monding van de Congostroom. Ze zetten daar handelsposten (factorijen) op en ruilden Europese producten (stoffen, alcohol, kralen) tegen slaven die naar de kolonies in Amerika verscheept werden.

In het oosten van het gebied groeide een Arabo-Swahili handelsnetwerk waarbij gehandeld werd in slaven en andere producten.

Centraal-Afrika bleef voor de Europeanen lang onbekend. Daarom noemden ze het een duister gebied. Aan het eind van de 19e eeuw reisde Henri Morton Stanley langs de Congostroom. In Europa raakte het gebied meer gekend. Er groeide interesse in de rijkdommen ervan.

2 We noemen deze periode de periode van de koninkrijken. Dat was echter niet de enige vorm van maatschappelijke organisatie. Er waren ook andere ingenieuze vormen van samenleving die niet gecentraliseerd waren.

KONGO-VRIJSTAAT

Leopold II zocht jaren naar een kolonie. In 1879 stuurde hij de 'ontdekkingsreiziger'[3] Stanley uit op verkenning langs de Congostroom. Stanley sloot verdragen met chefs en richtte handelsposten op. Vaak was die onderwerping van de lokale heersers afgedwongen door militaire druk. Tijdens de Conferentie van Berlijn van 1884-1885 werd Leopold II door de internationale gemeenschap erkend als soevereine vorst van de Kongo-Vrijstaat. De Belgische overheid wilde niet meegaan in Leopolds koloniale avontuur wegens het grote financiële risico. Het gebied werd dus zijn persoonlijke eigendom. Andere landen konden ook vrij handel voeren in de Vrijstaat.

De periode van Kongo-Vrijstaat werd gekenmerkt door de wrede praktijken van het koloniale leger (Force Publique) in de rubber- en ivoorteelt. Het exacte aantal valt niet te berekenen, maar historici geven aan dat er miljoenen doden en gewonden vielen bij de Congolese bevolking door geweld, dwangarbeid, ziekte en ondervoeding. Leopold II gebruikte de winsten van de kolonie om mooie gebouwen en monumenten neer te zetten in België. Hij investeerde amper in zijn kolonie. In Congo waren er regelmatig opstanden tegen dat beleid. Geleidelijk aan kwam er internationaal meer kritiek op de onmenselijke praktijken van Leopold II. Hij werd in 1908 gedwongen om zijn privékolonie af te staan aan België.

3 We plaatsen dit begrip tussen aanhalingstekens omdat Stanley in feite niets nieuws ontdekte. Hij legde contact met de lokale bevolking en gebruikte hen als gids en dragers. Op dat moment kende de lokale bevolking verschillende handelsroutes van de Atlantische tot de Indische oceaan.

BELGISCH CONGO

In 1908 werd Kongo-Vrijstaat officieel een Belgische kolonie. De Belgische overheid wilde een modelkolonie stichten. Er werd een Ministerie van Koloniën opgericht dat wetten maakte. België investeerde meer geld in de kolonie. De infrastructuur werd sterk uitgebouwd, volgens westers model. Talloze Europese bedrijven verdienden veel geld aan de ontginning van koper, de productie van palmolie of de katoenteelt. Er werd sterk ingezet op landbouwactiviteiten. Er kwamen veel missionarissen die actief werden in de gezondheidszorg en het onderwijs. Kortom, de drie-eenheid Kerk-Staat-grote Bedrijven had de feitelijke macht in Belgisch-Congo.

Ondanks alle ontwikkelingen waren de Congolezen niet gelijkwaardig en vrij. Die voorzieningen waren vooral bedoeld om de economie te ondersteunen, en niet de Congolezen. Die laatsten werden door de Belgen als kinderen bekeken. Ze konden niet beslissen over hun eigen leven en konden niet participeren aan het beleid. Ook hier was er sprake van dwangarbeid. In de beginperiode van Belgisch-Congo was er dwangarbeid in de mijnen en de palmolieproductie. Naar aanleiding van de wereldoorlogen werd het aantal dagen verplichte arbeid verdubbeld. Daarnaast waren Congolezen niet vrij om te reizen naar waar ze wilden. Er werd de Congolezen opgedrongen welke taal ze moesten spreken, welke kleren ze moesten dragen en welk voedsel ze moesten eten. Het leven van de Belg werd als model beschouwd. In de grote steden die ontstaan waren in Belgisch-Congo was er sprake van segregatie.

Gedurende de hele periode was er sprake van verzet tegen het systeem. In de jaren 30 waren er verschillende opstanden, bijvoorbeeld bij de Pende.

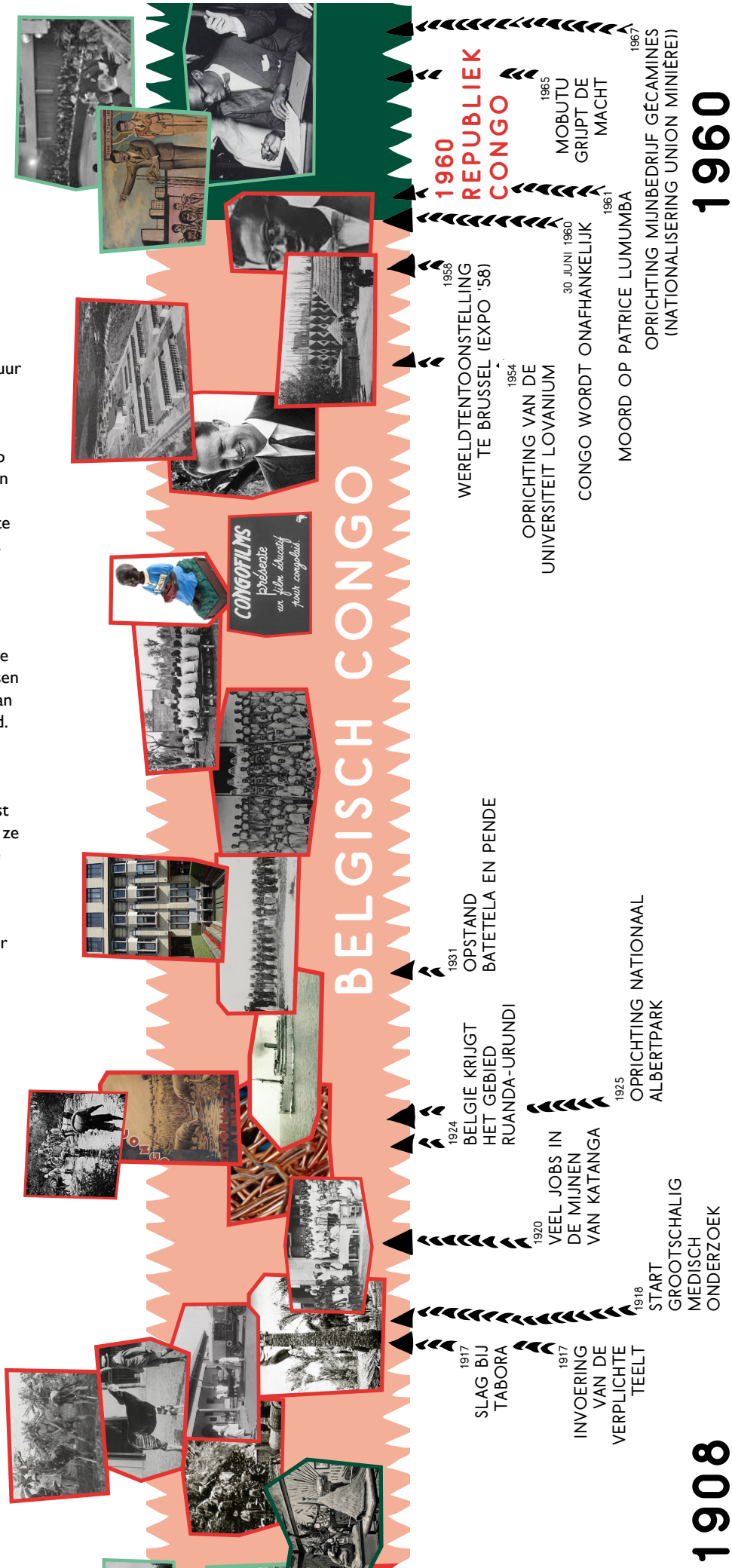

ONAFHANKELIJK CONGO

Eind jaren 50 leek Belgisch-Congo op zijn hoogtepunt. Het verzet, dat sinds 1885 aanwezig was, was niet meer te stoppen. Rond 1958 verschenen er allerlei manifesten en protestacties naar aanleiding van de economische recessie, toenemende werkloosheid en de bevolkingsexplosie. Sinds 1957 waren er politieke partijen actief die hun stem lieten horen. Onder invloed van de dekolonisering op andere plaatsen in de wereld en een pan-Afrikaanse gedachte werd er in 1960 een Rondetafelconferentie gehouden in Brussel. Daar eisten de Congolezen de onafhankelijkheid. Ook de economische kant werd besproken. De Belgen stelden zichzelf op economisch vlak veilig. De inkomsten van de Belgische bedrijven bleven doorstromen naar hun land.

De onafhankelijkheid werd op 30 juni 1960 gevierd, met Joseph Kasavubu als president en Patrice Lumumba als eerste minister. Eens de feestelijkheden voorbij waren, braken er stakingen en muiterijen uit bij de Force Publique. Europeanen ontvluchtten massaal de ex-kolonie. België steunde de tegenstanders van Lumumba (verzetsbeweging Katanga) en was betrokken bij de moord op de Congolese premier in 1961. Het land raakte al snel volledig ontwricht en Mobutu greep de macht.

Mobutu's regime werd gekenmerkt door een beleid van authenticiteit en nationalisering van de bedrijven (la Zaïrianisation). De eerste jaren leverde dat een economische groei op door de koperexport. Later was er economische achteruitgang. Mobutu profileerde zich steeds sterker als dictator. Rond de jaren 90 groeide het protest tegen zijn regime. Het einde van de Koude Oorlog maakte ook dat de buitenlandse steun wegviel.

In de jaren 90 waren er rebellengroepen actief die vanuit het buitenland ondersteund werden. In die chaos greep Laurent-Désiré Kabila de macht. In 2001 volgde Joseph Kabila hem op als president. Vijf jaar later werd hij verkozen bij de eerste democratische verkiezingen. In 2017 en 2018 was er protest tegen Kabila die zich opnieuw verkiesbaar wou stellen.

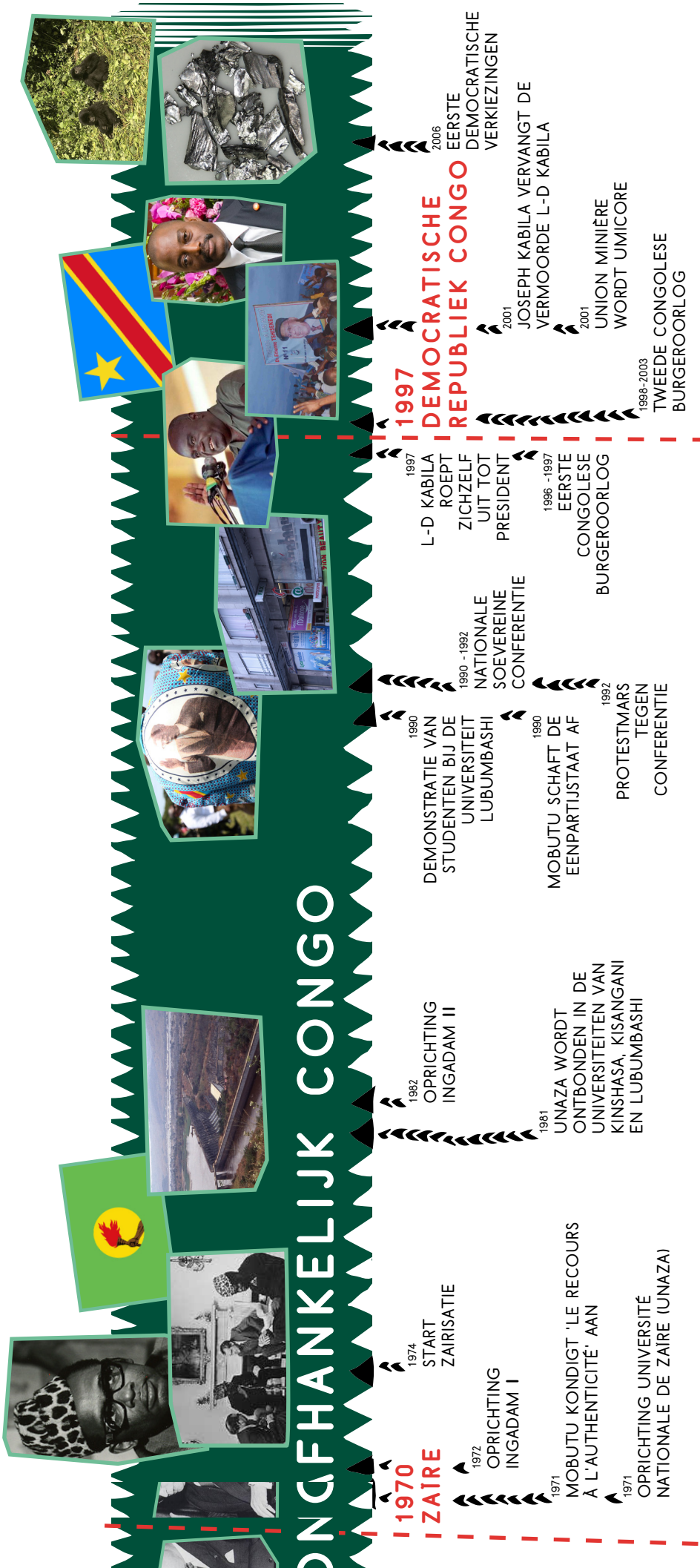

LEERPAD
RIJKDOMMEN

GRONDSTOFFEN

Congo is enorm rijk aan grondstoffen. Enerzijds is de Congolese bodem zeer vruchtbaar en kunnen er door het gunstig klimaat veel landbouwproducten groeien. Anderzijds zitten er veel grondstoffen in de bodem.

In de loop van de geschiedenis hebben verschillende groepen winst gemaakt door de verkoop van die grondstoffen. Voor de kolonisatie was er al een hele handel in ivoor tussen verschillende koninkrijken. Leopold II maakte veel winst door de verkoop van rubber, nodig voor de groeiende productie aan autobanden wereldwijd. In Belgisch-Congo werden onder invloed van het groeiende aantal fabrieken wereldwijd veel mijnen aangelegd voor de ontginning van koper, goud, diamant en uranium. De atoombommen van Hiroshima en Nagasaki werden gemaakt met Congolees uranium. Ook Mobutu werd rijk van de koperontginning. De laatste jaren zijn grondstoffen zoals kobalt, tantalum en coltan erg belangrijk geworden voor het maken van smartphones en tablets. De komende jaren zal het belang van kobalt stijgen voor de productie van elektrische wagens.

De grondstoffen uit Congo zijn dus verspreid over de hele wereld. De Congolezen zelf hebben daar echter weinig aan verdiend. De winst verdween, en verdwijnt nu nog vaak, in de zakken van grote machthebbers en bedrijven. Dat wordt 'de vloek van de rijkdommen' genoemd.

TRANSPORT

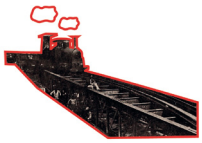

Eind 19e eeuw drong zich een probleem op. De kolonialen werden zich bewust van het enorme potentieel aan grondstoffen in Congo, maar er was geen transportsysteem voor de massale uitvoer hiervan. Tot dan toe hadden ze handig gebruik gemaakt van de handelsroutes door heel het continent, die door de lokale bevolkingsgroepen gebruikt werden.

Tussen Matadi (aan de kust) en Léopoldville was de Congostroom echter zo wild, dat er geen scheepvaart mogelijk was. Alles moest vervoerd worden door dragers. Dat duurde erg lang en was dus niet efficiënt. Leopold II gaf aan zakenman Albert Thys de opdracht om een spoorlijn aan te leggen tussen Matadi en Léopoldville. Vanaf Léopoldville was de Congostroom wel bevaarbaar, en voeren ze het binnenland in met kleinere stoomschepen.

Tussen Matadi en Antwerpen werd een regelmatige scheepverbinding ingelegd. Daarmee konden alle grondstoffen vervoerd worden. De haven van Antwerpen groeide door de handel met Congo uit tot een wereldhaven. Ook de vele Belgen die naar Congo trokken, namen een van de Congoboten. Pas in 1925 vloog een eerste vliegtuig van Brussel naar Leopoldstad. Vanaf 1935 waren er commerciële vluchten naar Congo. Dat werd toen een belangrijke lijn voor Sabena, de nationale luchtvaartmaatschappij

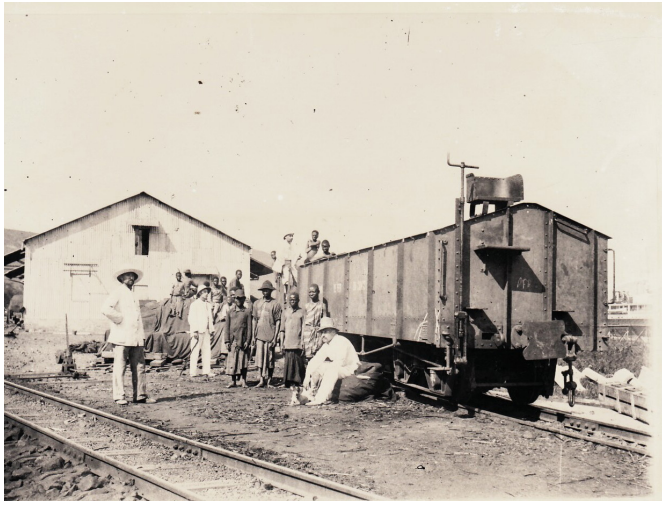

HP.1984.25.119-5, collectie KMMA Tervuren; KMMA Tervuren ©

ONDERDRUKKING

Tijdens de koloniale periode waren de Congolezen niet vrij. Het koloniale systeem was racistisch.

De Congolezen werden vaak ingezet voor verplichte arbeid.

Tijdens de periode van de Kongo-Vrijstaat was er een streng belastingsysteem van kracht. Dorpen moesten belasting betalen onder de vorm van rubber. Dorpen die niet voldoende rubber verzamelden, werden gestraft. Dorpelingen kregen slaag met de chicotte, een zweep van nijlpaardenhuid, of werden vermoord. Er is veel discussie over het exacte aantal slachtoffers van de rubberteelt. Experts zijn het er wel over eens dat het over meerdere miljoenen gaat.

Internationaal kwam er veel kritiek op de wanpraktijken in Congo. Een internationale onderzoekscommissie werd aangesteld en bracht de wanpraktijken in kaart. Leopold II werd gedwongen Congo af te staan aan België. Hij stelde: 'Ze mogen mijn Congo hebben, maar ze mogen niet weten wat ik er gedaan heb.' Hij liet een groot deel van zijn archieven verbranden.

Toen Congo Belgisch werd, stelden de Belgen dat ze een modelkolonie wilden creëren. Ze zetten zich af tegen de wanpraktijken van Leopold II. Er zijn echter heel wat verhalen bekend van dwangarbeid in de beginjaren van Belgisch-Congo. Congolezen werden verplicht tewerkgesteld in palmboomplantages en mijnbouw. Ze woonden in kleine huizen in grote arbeiderskampen. Later verbeterden de werkomstandigheden. Lijfstraffen bleven echter een gangbare praktijk.

Vanaf 1914, met de start van WO I, werd een grote oorlogsinspanning gevraagd van de Congolezen. Er werden verplichte teelten ingevoerd. Iedere familie werd verplicht bepaalde gewassen te telen. De boeren waren niet vrij om te kiezen welke gewassen ze wilden produceren. Er waren hoge belastingen dus de boeren werden verplicht om de opbrengst van de verplichte teelten te verkopen om de belastingen te kunnen betalen. Ze hielden te weinig tijd over voor hun eigen producten of voor het onderhouden van hun huizen. Mensen hadden minder toegang tot (gevarieerde) voeding en er was meer honger.

Tijdens de koloniale periode konden Congolezen weinig eigen beslissingen nemen. Ze moesten toestemming vragen om zich te verplaatsen naar een ander gebied en hadden geen vrije meningsuiting.

Congolese arbeiders in grote bedrijven als Union Minière, een groot mijnbedrijf, woonden allemaal samen in grote kampen. Er waren heel wat sociale voorzieningen, zoals een school, een ziekenhuis en voedselbedeling, maar de mensen hadden weinig vrije keuze. Je werd geboren in het bedrijf en stierf daar ook. Hoewel veel mensen blij waren met de voorzieningen konden ze weinig beslissingen nemen over hun eigen leven.

OPSTAND

In de loop van de koloniale periode kwamen er meermaals groepen in opstand.

In 1931 waren er bijvoorbeeld meerdere opstanden, zoals die van de Pende. Ze kwamen in opstand wegens de zware belastingen en het vele werk. Ze wilden de Europeanen weg. Ze vielen patrouilles van het leger aan, staken huizen van Europeanen in brand en vielen boten aan. Bij de gevechten vielen veel doden bij de opstandelingen. De dorpelingen vochten met giftige pijlen, terwijl de Europeanen en het leger met vuurwapens streden. De opstanden werden heel streng bestraft door de Belgen. Na de opstanden werden de opstandige gebieden sterk gecontroleerd. Er kwam meer Europese aanwezigheid in de regio en er werden missies opgezet om dorpelingen te bekeren tot het christendom.

AP.0.0.31526, collectie KMMA Tervuren

MACHT

LEERPAD
MACHT

GROND

In de 19e eeuw heerste het imperialisme. In Europa waren er verschillende naties ontstaan. Die landen verdedigden hun landsgrenzen en belangen. Naties construeerden hun geschiedenis. Er ontstond een grotere interesse in de overzeese gebieden die rijkdom en macht konden vergroten. Ook Leopold II mengde zich in die strijd om extra land. België was een jonge natie. De koning wilde zijn land op de kaart zetten.

In de tweede helft van de 19e eeuw waren er verschillende Europese expedities die Centraal-Afrika verkenden. De Brits-Amerikaanse journalist Henry Morton Stanley wekte, met zijn tocht langs de Congostroom, de interesse van de Belgische koning Leopold II.

Dankzij Henry Morton Stanley slaagde Leopold II erin om, tussen 1879 en 1884, de controle te verwerven over het gebied langs de monding van de Congostroom. Leopold II liet posten optrekken langs de rivier en hoopte zo het hele Congobekken te veroveren. Stanley kreeg dus ook de opdracht om de lokale leiders contracten te laten tekenen. Die leiders begrepen niet altijd de betekenis van die papieren en hun handtekening, wat vaak een kruisje was. Schriftelijke overeenkomsten waren bij hen niet gebruikelijk. Hun macht en overeenkomsten waren vaak gebaseerd op familiebanden, leeftijd of vriendschap. Bovendien werden vele leiders met geweld gedwongen te tekenen.

Na de Conferentie van Berlijn (1884-1885) erkenden de belangrijkste Europese landen de Kongo-Vrijstaat. Op die bijeenkomst waren geen Afrikaanse leiders aanwezig. Omdat België een buffer was tussen Frankrijk en Duitsland was Leopold II een geschikte kandidaat. Bovendien beloofde hij vrijhandel toe te staan. Het grondgebied van de kolonie zou in de daaropvolgende jaren nog een heel stuk naar het oosten en het zuiden uitgebreid worden. De vlag met blauwe achtergrond en gele ster wapperde algauw boven een gebied dat wij vandaag kennen als Congo.

De Conferentie van Berlijn was niet alleen van belang voor Congo. Ook de rest van het continent Afrika werd verdeeld onder enkele belangrijke Europese spelers.

BAZEN VAN CONGO

Vóór de komst van de Europeanen was Congo niet één geheel. In het gebied langs de Congostroom leefden verschillende bevolkingsgroepen. Van sommige groepen was de macht gecentraliseerd op één plek. De Europeanen noemden dat koninkrijken. Ze waren erg onder de indruk. Het koninkrijk Kongo dat in de 14e eeuw ontstond, is het bekendste. Dat rijk was ontstaan in het mondingsgebied van de rivier de Kongo (vandaag de Congostroom) waar sinds ca. 500 de bevolkingsgroep van de Bakongo woonde. Vandaag bevat dit gebied stukken van de huidige Republiek Congo (Brazzaville), de Democratische Republiek Congo en Angola. Naast die koninkrijken waren er verschillende kleinere groepen die een lokale leider hadden. Leiderschap berustte vaak op leeftijd of familiebanden. Dwars door heel het continent liepen er verschillende grote handelsnetwerken waarin slaven en grondstoffen vervoerd werden. Die groepen stonden dus voortdurend met elkaar en met andere delen van de wereld in contact.

Het is dus pas vanaf 1885 dat we van Congo als één geheel kunnen spreken. Leopold II werd op dat moment de eigenaar van de privékolonie Kongo-Vrijstaat. België wou het financieel risico van die kolonie niet dragen. Toch kreeg Leopold II wel ondersteuning.

Na internationale kritiek kwam het gebied toch in de handen van België: Kongo-Vrijstaat werd in 1908 Belgisch-Congo. Het bestuur van de kolonie was in handen van een Ministerie van Koloniën, dat vanuit België opereerde. In feite had de drie-eenheid Staat-Kerk-Bedrijven het bestuur in handen.
Ook in Belgisch-Congo bleef er kritiek komen. De Congolezen bleven de strijd tegen dit onderdrukkende regime aangaan. Uiteindelijk werd in 1960 de onafhankelijkheid uitgeroepen. Kasavubu werd verkozen tot president en Patrice Lumumba werd eerste minister. Dat was echter van korte duur. Al snel kwamen er rellen. De Belgen stookten dat mee op en Lumumba werd vermoord.

Mobutu, kolonel van het leger onder de eerste regering, greep de macht. Daarvoor kreeg hij hulp vanuit het buitenland (de VS en vermoedelijk België). Mobutu wijzigde de naam van het land van Republiek Congo naar Zaïre.

Eind jaren 90 kreeg het land zijn huidige naam: de Democratische Republiek Congo. Dat gebeurde onder het regime van Laurent-Désiré Kabila. Die werd in 2001 vermoord en opgevolgd door zijn zoon Joseph Kabila.

IMAGO

In het koloniale verhaal was als natie een goed imago hebben erg belangrijk. Leopold II stelde zijn project om een kolonie te bezitten voor als een strijd tegen de slavernij. Ironisch genoeg waren de Congolezen niet vrij onder zijn bewind. Dwangarbeid en lijfstraffen waren onderdeel van het beleid. Het project dat hij als humanistisch verkocht, was in realiteit een economisch project. De kolonie bracht bijzonder veel geld op. Die winst werd niet in Kongo-Vrijstaat geïnvesteerd, maar werd gebruikt om belangrijke bouwwerken te financieren, zoals het Koninklijk Paleis, de Koninklijke Serres in Laken en de Basiliek van Koekelberg. Op die manier kon hij het kleine, jonge België een machtige en rijke uitstraling bezorgen.

Toen de kolonie in handen van België kwam, wilden de Belgen zich publiekelijk distantiëren van de gruweldaden van Leopold II. De propagandamachine was erop gericht te tonen dat België van Belgisch-Congo een 'modelkolonie' maakte. Het geld van de kolonie werd ook in de kolonie geïnvesteerd. Er werden bedrijven, missieposten, scholen en openbare diensten opgericht. Heel wat Belgen verhuisden naar de kolonie om daar te gaan werken. Ze konden gebruikmaken van al die faciliteiten.

Het beschavingsidee en het beeld dat de Congolezen kinderen waren, zorgde er echter voor dat de Congolezen niet dezelfde rechten hadden als de Belgen. Het ontbreken van die rechten werd niet in beeld gebracht.

LEGER

De Force Publique (Openbare Weermacht) werd opgericht in 1885 door Leopold II met als doel het verzorgen van logistieke steun aan de Belgische kolonisten en het bezetten van strategische punten. De Openbare Weermacht was zowel het leger als de politie. Ze hadden de volgende taken: beveiliging tijdens ontdekkingsreizen, bezetting van het gebied en het bewaren van de openbare orde.

Het officierenkorps was en bleef uitsluitend toegankelijk voor Europeanen. Aanvankelijk werden uitsluitend niet-Congolese zwarten tot de Force Publique toegelaten maar rond de eeuwwisseling kwam daar verandering in. Vaak werden Congolezen uitgezonden om te werken in een gebied ver van waar ze opgegroeid waren. De soldaten woonden ook niet onder de bevolking, maar in aparte woonblokken. Op die manier kwam er een duidelijke scheiding tussen beide. Soldaten werden op een harde manier ingelijfd. Op hun beurt gebruikten die soldaten hun machtsrol ook tegenover de bevolking, wat gruwelijke taferelen tot gevolg had.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de Force Publique ingezet tegen de Duitsers. De militaire bezetting van Ruanda-Urundi en Duits-Oost-Afrika (het huidige Tanzania) vanaf 1917 gebeurde door de Force Publique. Ruanda-Urundi werd in 1924 mandaatgebied van de Belgen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vocht de Force Publique in het huidige Ethiopië tegen het Italiaanse leger, dat zich moest terugtrekken.

Na de onafhankelijkheid werd de Force Publique – ondanks felle weerstand van de witte officieren – volledig ontmanteld en daarna gingen de restanten op in het nieuwe Armée Nationale Congolaise.

GEDACHTEGOED

LEERPAD GEDACHTEGOED

OPSTAND

In de loop van de koloniale periode kwamen er meermaals groepen in verzet tegen het koloniaal regime.

Al sinds de komst van Stanley waren er lokale leiders die geen contracten wilden tekenen en die zich verzetten tegen de komst van de Europeanen. Er waren zowel openlijke als meer verborgen vormen van verzet. In 1931 waren er bijvoorbeeld opstanden wegens de zware belastingen en het vele werk. Sommige lokale leiders werkten daarentegen mee met de koloniale administratie om zo hun lokale autonomie te behouden. Later eiste een groep Congolezen meer rechten voor Congolezen die zich aanpasten en gedroegen naar Belgisch model. Zij werden évolués genoemd. Die groep zou een belangrijke rol spelen in de onafhankelijkheidsstrijd. Die werd aangewakkerd door gelijkaardige revolutionaire ideeën over het continent.

Er was ook voortdurende kritiek vanuit het buitenland. Journalisten schreven bijvoorbeeld over de wanpraktijken onder Leopold II. Dat leidde tot een internationaal onderzoek. De roman 'Heart of Darkness' van Jozef Conrad wordt, ondanks de racistische ondertoon, vaak als kritiek aangezien. In dat boek wordt getoond hoe de ideeën om verlichting, beschaving en vooruitgang te brengen in het 'Duistere Afrika' haaks stonden op de barbaarse praktijken van de kolonialen. Ook op het Belgisch koloniaal model kwam er kritiek vanuit Britse hoek.

Eind jaren 50 gaf koning Boudewijn gehoor aan de protesten van de groeiende groep évolués. Hij had echter een andere vorm van onafhankelijkheid in gedachten dan de Congolezen. Er werd een Rondetafelconferentie georganiseerd in Brussel. Daar werd gewerkt aan de politieke onafhankelijkheid van Congo, maar ook aan de economische afhankelijkheid. België zou immers zijn economische belangen veilig stellen.

HO.0.1.3914, collectie KMMA Tervuren, Fataki, Vive le 30 juin 1960 "Alle rechten voorbehouden"

GELOOF

De gemeenschappen in de Congolese koninkrijken voor de kolonisatie geloofden in natuurgodsdiensten. Zij geloofden dat alles op aarde bepaalde krachten bezit. Die krachten kunnen voor goede en slechte zaken zorgen. Via rituelen en dans probeerden de mensen te zorgen dat de krachten goed zouden zijn voor hen. Het was belangrijk goed te zorgen voor de natuur om de krachten vriendelijk te stemmen.

Ook de voorouders waren erg belangrijk. Mensen geloofden dat zij ook na hun dood deel bleven uitmaken van de gemeenschap. Voorouders zorgden voor bescherming, status en vruchtbaarheid. Het was belangrijk om respect voor hen te tonen. Zij waren een bron van wijsheid. Via spreuken en verhalen leefde hun wijsheid verder. Mondeling overgeleverde verhalen kennen een lange traditie over heel het continent, in tegenstelling tot schriftelijke bronnen. Met de kolonisatie kwamen ook veel katholieke en protestantse missionarissen naar Kongo-Vrijstaat, en later naar Belgisch-Congo. Zij verspreidden zich over het land en bouwden overal kerken. Hun doel was het verspreiden van hun geloof. Ze bekeerden talloze Congolezen. Na verloop van tijd werden er ook Congolese priesters en evangelisten opgeleid. De missies verspreidden niet alleen hun geloof, maar ook de westerse manier van leven. Zo zetten ze hun parochianen aan tot het dragen van bepaalde kleren en het eten van bepaald voedsel. Ze propageerden het koloniale gedachtegoed. De Congolezen moesten hun oude gewoonten en geloof vergeten. Veel Congolezen creëerden echter een mengeling van hun oude natuurgodsdienst en het christelijke geloof.

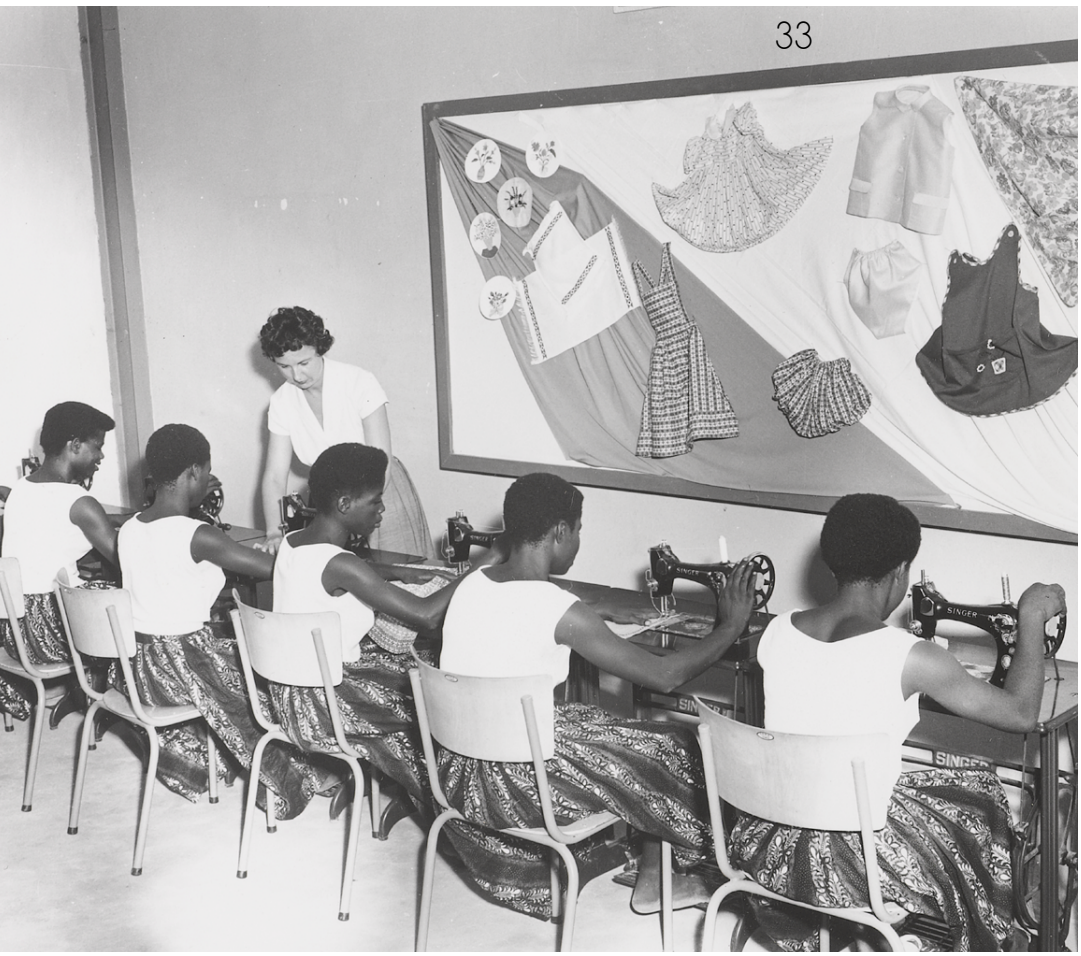

HP.1958.1.182, collectie KMMA Tervuren; foto J. Makula, KMMA Tervuren ©

ONDERWIJS

De scholen in Belgisch-Congo waren lange tijd in handen van de missies. Zij richtten in eerste instantie lagere scholen op, verspreid over het hele land. Kinderen leerden er de basis van lezen, schrijven en rekenen en kregen er veel godsdienstonderwijs. De scholen speelden een belangrijke rol bij het verspreiden van het koloniale gedachtegoed. Het was de bedoeling de 'wilden' te beschaven en hen mee te nemen in een meer Europese, volgens de Belgen superieure levensstijl.

Na de lagere school konden kinderen naar de vakschool, waar ze leerden schrijnwerken, verpleegster konden worden of leerden naaien. De heel knappe koppen konden naar het seminarie. Tot 1954 waren er geen scholen voor algemeen secundair onderwijs voor Congolezen. Tot WO II ging het beleid namelijk uit van het motto 'dominer pour servir'[4] .
De kolonisator bepaalde wat goed was voor de Congolezen. Zij mochten niets zelf beslissen en hadden volgens de Belgen dus geen nood aan algemeen secundair of hoger onderwijs. In de jaren 50 kwam er meer aandacht voor actieve ontvoogding van de Congolese gemeenschap. In 1954 werd een Congolese universiteit, Lovanium, opgericht. Bij de onafhankelijkheid was de graad van alfabetisering 35 à 40 % (vrij hoog tegenover andere Afrikaanse landen), maar had 95,5 % van de Congolese kinderen enkel lager onderwijs gevolgd. Er waren maar zestien afgestudeerde Congolese universitairen.

4 Motto van gouverneur-generaal Pierre Ryckmans (1934-1946)

RASSENTHEORIE

In de 19e eeuw ontwikkelden zich allerlei wetenschappen. Mensen wilden de wereld in kaart brengen. Er ontstond ook veel interesse voor het klasseren van verschillende bevolkingsgroepen. Wetenschappers noemden dat 'rassen'. Op basis van uiterlijke kenmerken, zoals de grootte en de vorm van de schedel, werd een onderscheid gemaakt tussen die rassen. Het ene ras werd als superieur beschouwd boven het andere. Zo beweerden de wetenschappers dat het zwarte ras dichter bij apen stond dan het witte, en dus wel dommer moest zijn. De rassentheorie gaf veel aanleiding tot racisme en discriminatie. De theorie werd veel als verantwoording gebruikt in het koloniale discours.

Achteraf bleek dat die theorieën helemaal fout waren. Wetenschappers zeggen nu dat er maar één menselijk ras is.

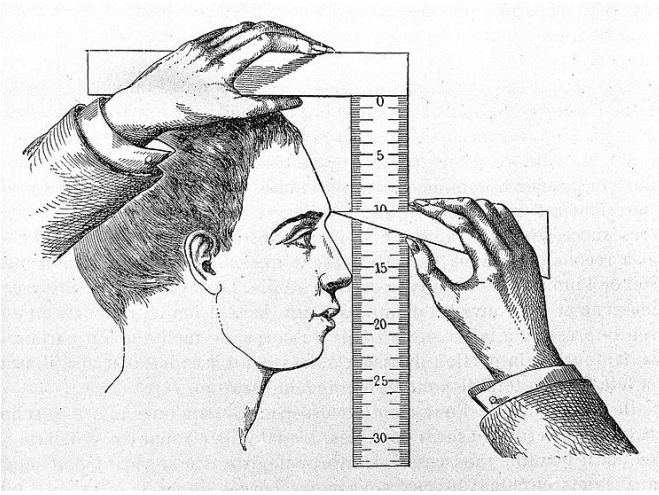

"Paul Topinard, craniology" is licensed under CC4.0

HP.1958.56.173, collectie KMMA Tervuren; foto R. Stalin (Inforcongo), 1958, KMMA Tervuren ©

CONGOLEZEN OPVOEDEN?

De Belgische overheid bekeek de Congolezen als kinderen die opgevoed moesten worden, als 'wilden' die beschaafd moesten worden. Ze mochten geen eigen beslissingen nemen of participeren aan het beleid. De Belgen waren ervan overtuigd dat hun levensstijl superieur was en probeerden de Congolezen onder andere via onderwijs, filmpjes en werk mee te nemen in die levensstijl. Zo werden er instructiefilmpjes voor Congolezen gemaakt over hoe je de grote schoonmaak moet doen, over het belang van tijd, en over hoe je een goede huisvrouw bent. In de aanloop naar de onafhankelijkheid raakten veel Congolezen die houding grondig beu. Ze wilden niet langer als minderwaardige kinderen bekeken worden, maar als gelijkwaardige partners.

beeld uit 'L'heure' van André Heyman, collectie KMMA Tervuren

PROPAGANDA

Zowel Leopold II als de Belgische overheid wilden de Belgen overtuigd krijgen van het koloniale avontuur. Ze gebruikten daarvoor allerlei kanalen.

Er werden fotoreportages en koloniale films gemaakt, die vertoond werden in het hele land. Die films verheerlijkten de verwezenlijkingen van de Belgen in Congo.

Daarnaast speelden de wereldtentoonstellingen een belangrijke rol. Tussen 1894 en 1958 werden er meerdere wereldtentoonstellingen georganiseerd in België, met als attractie een Congolees dorp. Er werd per schip een groep Congolezen overgebracht, die in een nagebouwd dorp hun eigen leven moesten naspelen. Belgen konden ernaar gaan kijken, zoals naar dieren in een dierentuin. In 1958 werd het Congolees dorp vroegtijdig gesloten omdat de bezoekers pinda's voederden aan de Congolezen.

WETEN SCHAP

LEERPAD WETENSCHAP

GEOGRAFIE

De kennis in Europa over het continent Afrika was tijdens de middeleeuwen beperkt. Vanaf de 13e eeuw werd op kaarten van het Middellandse Zeegebied ook de noordkust van Afrika weergegeven. Later werd het continent in zijn geheel in kaart gebracht. Vanaf 1513 waren er kaarten met meer realisme en detail. Vooral de kusten van Afrika werden uitgewerkt. De kennis in Europa over die regio's was een gevolg van de Portugese 'ontdekkingsreizen'. In 1482 bereikte Diogo Cão de monding van de Congostroom, Bartolomeu Dias kwam in 1488 aan bij Kaap de Goede Hoop en Vasco Da Gama verkende de oostkust in 1498 op zijn doorreis naar India. Die reizen waren bedoeld om nieuwe handelsroutes te verkennen en handelswaren, zoals specerijen, vanuit Azië naar Europa te vervoeren. We kunnen vandaag met een kritische blik kijken naar het begrip 'ontdekkingsreizigers', aangezien zij vaak niets nieuws ontdekten, maar gebruikmaakten van de lokale handelsnetwerken. In tegenstelling tot de kusten, waar handelsposten werden opgericht, bleef het Afrikaans binnenland lang onbekend voor de Europeanen. In het midden van de 19e eeuw werden de eerste wetenschappelijke expedities ondernomen en kreeg dat gebied invulling. De onbekendheid van dit gebied bij de Europeanen bezorgde Centraal-Afrika de bijnaam 'het Duistere Hart'. In realiteit waren er bloeiende koninkrijken en grote handelsnetwerken. Met behulp van de lokale bevolking doorkruiste de Brits-Amerikaanse journalist Henry Morton Stanley dit gebied van oost naar west. Op die reis maakte hij vele aantekeningen en zo bracht hij de volledige bovenloop van de Congostroom in kaart. Later schakelde Leopold II hem in om dat gebied te veroveren.

Op de Conferentie van Berlijn van 1884 tot 1885 werd handig gebruikgemaakt van kaarten. Het continent Afrika werd verdeeld onder de Europese naties.

2017.5.2, collectie KMMA Tervuren; tekening van J. Thiriar "Alle rechten voorbehouden"

BIOLOGIE

Het gebied rond de Congostroom kent een rijke biodiversiteit. De aantrekkingskracht van de natuur uit die regio was én is enorm groot. Leopold II liet bijvoorbeeld de Koninklijke Serres van Laken vullen met planten uit de kolonie. De berggorilla's uit het oosten van het land lokten dan weer allerlei toeristen en wetenschappers. In 1925 werd het Nationaal Albertpark opgericht in Belgisch-Congo, om het leefgebied van die dieren te beschermen. Vandaag is het bekend als het Virungapark. De aanleg van dat park veroorzaakte problemen voor Congolezen die dat gebied bewoonden of er afhankelijk van waren.

De Zoo van Antwerpen noemt zichzelf dé expert in de okapi. Die dierentuin heeft dat imago en zijn assortiment aan dieren te danken aan Congo. Kolonialen trokken naar Congo om er wilde dieren zoals apen, olifanten en okapi's te observeren en te bestuderen. Een aantal van die dieren werden naar de Zoo van Antwerpen verscheept. De okapi is trouwens hét symbool van Congo. Naar schatting leven er vandaag nog tussen de 10.000 en 35.000 in de regenwouden van Congo, de enige plek op aarde waar die hoefdieren in het wild voorkomen. Ze zijn familie van de giraffen en zo schuchter dat het een unicum is om ze te spotten.

Vele kinderen gaan vandaag de okapi bekijken in de zoo. Het bordje bij het okapigebouw – waarop 'de ontdekking van de okapi' te lezen valt – impliceert dat het dier pas ontdekt is door Europeanen die in het gebied waren.

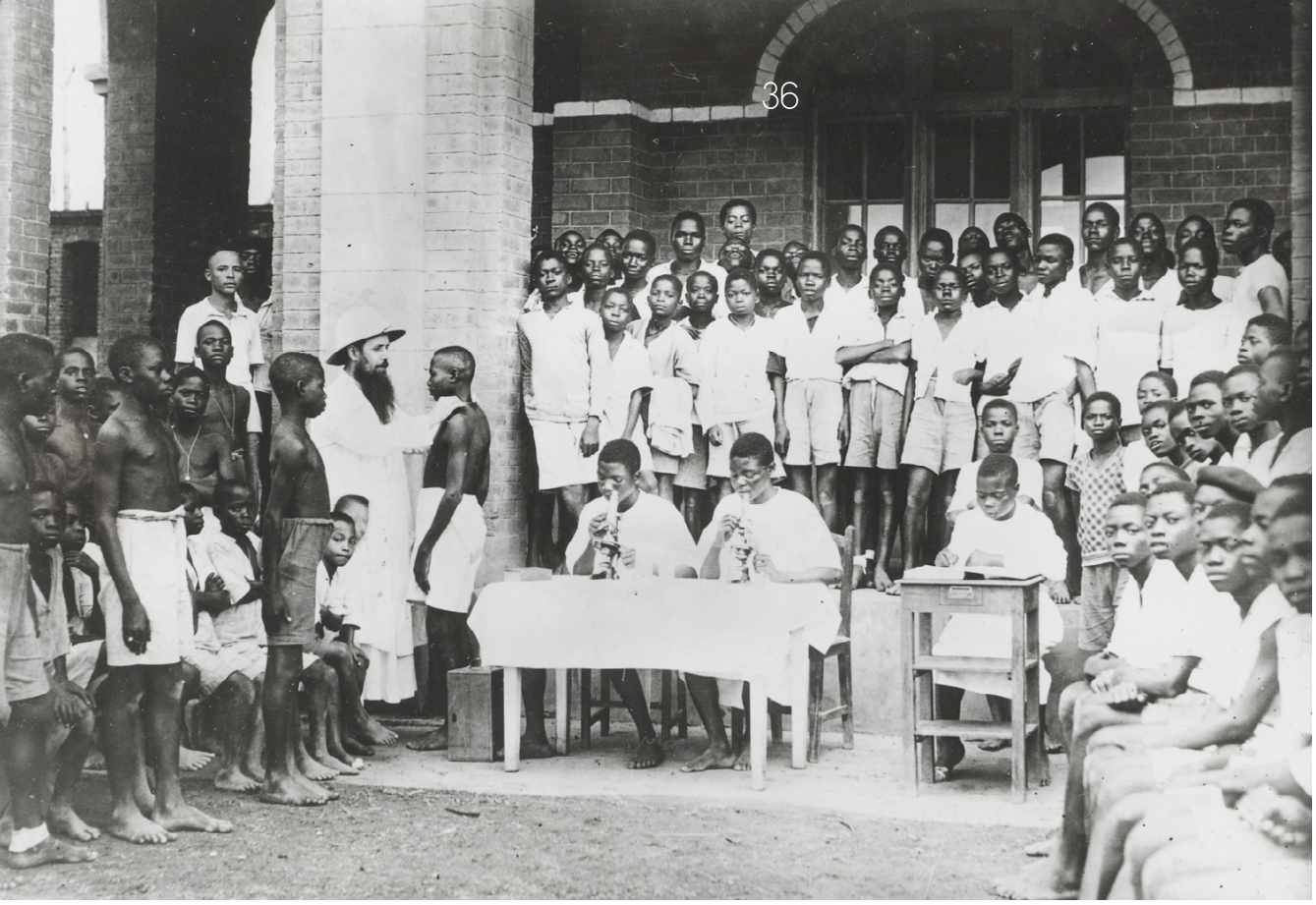

AP.0.0.38508, collectie KMMA Tervuren

GENEESKUNDE

Onder Leopold II werd er amper in gezondheidszorg geïnvesteerd. De kolonie telde sinds haar bestaan minder dan 30 artsen. Leopold II liet in 1906 de School voor Tropenziekten bouwen in Brussel. Later groeide dat uit tot het Instituut voor Tropische Geneeskunde in Antwerpen. Hier konden artsen uit Europa opgeleid worden om dan naar de tropen te trekken.
Toen de kolonie in Belgische handen kwam, werd er meer aandacht besteed aan gezondheidszorg in Congo. Om een 'gezonde' en goed functionerende kolonie uit te bouwen, moesten ziektes, zoals de slaapziekte, verdwijnen. Op die manier kon België rekenen op sterke arbeidskrachten. Vanaf 1918 trokken gezondheidsteams van Belgische artsen en Congolese verplegers naar dorpen en werden honderdduizenden mensen onderzocht. De kolonisator wees de traditionele geneeskunde resoluut af als kwakzalverij en tovenarij.

Een belangrijk gevolg van die medische controles was de inperking van de bewegingsvrijheid van de lokale bevolking. Om te vermijden dat ze elkaar zouden besmetten, mochten ze niet zo vaak reizen. Om naar een ander dorp te gaan, moesten ze toestemming vragen. Ze zaten vast in hun eigen dorp. Dokters beslisten wie waar mocht gaan. De artsen hadden de macht om opstandelingen te dwingen tot een behandeling. Ze konden dorpsgemeenschappen, gelegen in zones geplaagd door de tseetseevlieg, dwingen tot een collectieve verhuizing. Bij weigering kon de hulp van de koloniale ambtenaren en de Force Publique ingeschakeld worden. Plaatselijke gemeenschappen raakten hierdoor vaak ontwricht.

AP.0.1.3225, collectie KMMA Tervuren; KMMA Tervuren ©

'Musée du Congo, Tervuren, Belgium: one of five interior scen' is licensed under CC4.0

ETNOGRAFIE

Tijdens de periode van Kongo-Vrijstaat hadden sommige ontdekkingsreizigers en missionarissen interesse getoond voor lokale gebruiken, maar de meeste officieren en agenten hadden een eenzijdige visie op wat zij het 'negerras' noemden. Het Bureau International d'Ethnographie werd onder Belgisch bewind opgericht als tegenreactie hierop. Dat instituut moest meer info verzamelen over de inlandse bevolking. Die informatie hielp de koloniale administratie het land makkelijker te besturen. Door het lezen van allerlei missieverslagen en via vragenlijsten werd informatie gegenereerd over plaatselijke gebruiken. Die werd gepubliceerd in boekenreeksen. De systematische manier van documenteren zorgde voor een artificiële opdeling in bevolkingsgroepen. Die 'stammen' werden plotseling als iets absoluuts gezien. De bevolking van Congo werd opgedeeld in duidelijk onderscheidbare blokken, elk met hun eigen identiteit, volksaard en gebruiken. Het leek alsof er geen intercultureel contact of verandering was. In musea, zoals dat van Tervuren, werd een gigantische verzameling etnografica aangelegd, netjes geordend per stam. Daardoor werden de groepen nog meer in vakjes geplaatst.

In de kolonie gingen de kolonialen ernaar handelen en begonnen Congolezen zich meer met een bepaalde stam te identificeren. Via het onderwijssysteem werd kinderen aangeleerd dat hun land was onderverdeeld in meerdere groepen. Door die stereotypering en de opdeling in groepen kwamen er meer conflicten en oorlogen tussen volkeren. Er werden aan de verschillende groepen andere rechten toegekend, waardoor er conflicten ontstonden. In Rwanda speelde die opdeling tussen Hutu's, Tutsi's en Twa een rol in de genocide.

LANDBOUW

Landbouw stond centraal in het koloniaal beleid van Kongo-Vrijstaat en Belgisch-Congo. De grond in Congo is erg vruchtbaar en het klimaat gunstig. In 1894 werd in Congo een Dienst voor Landbouw en Industrie opgericht. Wetenschappers deden er experimenten met voedselgewassen. Die waren bedoeld om de opbrengst te vergroten. Er werden landbouwmethoden opgelegd naar Europees model. Dat waren niet altijd de best aangepaste aan het klimaat of het ecosysteem. Het landbouwbeleid en de research waren gericht op een hoge productie voor export. De Congolese bevolking moest daar de gevolgen van dragen.

In 1917 werd onder Belgisch bewind de verplichte teelt ingevoerd. Dat veranderde het leven van honderdduizend Congolese landbouwers ingrijpend. Uit getuigenissen blijkt dat dit systeem gehaat werd onder Congolezen. Het buitte hen uit: het vroeg zware arbeid en was niet gericht op het verhogen van de voedselproductie voor de lokale bevolking.

Dat leidde tot protest. In de jaren 30 werd er meer aandacht gevraagd voor de rechten van Congolese landbouwers. Vanaf 1933 werd er gepleit voor het recht op grond van Congolese boeren zodat zij zich als zelfstandige landbouwers konden organiseren.

MACHT VAN HET BEELD

'Eén beeld zegt meer dan duizend woorden', wordt gezegd. De manier waarop iets in beeld wordt gebracht, en de keuze van bepaalde beelden, noemen we framing. Zo kan je bepaalde mensen of bevolkingsgroepen op een bepaalde manier afbeelden. De beeldkeuze en associaties die vandaag (onbewust) gebruikt worden voor mensen met een zwarte huidskleur zijn sporen van ons koloniaal verleden.

BEELDVORMING VROEGER

Tijdens de koloniale periode waren foto's en filmbeelden een belangrijk communicatiemiddel. Zeker in de periode van Belgisch-Congo, toen de foto- en filmapparatuur makkelijker mee te nemen was, werd dit als medium ingezet. In Europa werden via allerlei kanalen propagandabeelden over de kolonie verspreid. Die werden ingezet om Belgisch-Congo als modelkolonie in beeld te brengen. Stripverhalen, koekjesdozen, verzamelkaarten bij bouillonblokjes, films met gelukkige arbeiders en kinderen, enzovoort: al die zaken ondersteunden het beeld van het belangrijk beschavingswerk dat in de kolonie werd geleverd. De Belgen werden steevast afgebeeld als goede helpers, die de wilde Congolezen moesten beschaven en ontwikkelen naar Belgisch model. Er werd doelbewust een hulpeloos en onbeschaafd beeld geconstrueerd van de Congolezen. We merken dat restanten van die retoriek ook nu nog blijven hangen.

'Liebig Chromos. Trade card. Series 1346A, The life of Queen Astrid of Belgium' by PMRMaeyaert is licensed under CC4.0

In reclamebeelden zien we duidelijk welk beeld er was van mensen met een zwarte huidskleur. Reclame voor zeep waar je wit van werd, was niet uitzonderlijk. Er werden veel stereotiepe afbeeldingen gebruikt van zwarte mensen met dikke lippen of ze werden afgebeeld als aap. Een zwarte huidskleur werd geassocieerd met vuiligheid en domheid. Nu nog duiken er regelmatig zulke beelden op in reclame.

BEELDVORMING VANDAAG

Over Congo, en bij uitbreiding Afrika, worden vandaag nog altijd dezelfde beelden getoond: beelden van armoede, miserie, exotische landschappen, hulpeloze mensen, ziekte en oorlog. Er wordt gefocust op het anders-zijn. Er wordt vaak maar één kant van het continent getoond. Bovendien is er geen oog voor de diversiteit binnen dit enorme gebied. Beelden van grote wereldsteden met moderne infrastructuur of initiatieven van Afrikanen zelf krijgen we zelden te zien. Dat creëert een stereotiep beeld, ook over mensen met migratieachtergrond in onze eigen samenleving.

Uit een bevraging van de Koning Boudewijnstichting blijkt dat mensen van Afrikaanse herkomst ervaren dat ze te weinig vertegenwoordigd zijn in televisieprogramma's. Zij vinden dat de Belgische media de vooroordelen tegenover Afrikanen veeleer versterken en niet aan iedereen dezelfde mogelijkheden bieden om zich te uiten.
Witte mensen zijn oververtegenwoordigd in de media. Zo wordt hun dominante positie versterkt. Het 'white privilege' werkt namelijk ook door in de media en andere beelden. Zwarte mensen zijn ondervertegenwoordigd. Ze komen vooral aan bod bij negatieve berichten, bv. over misdaad.
Het is nochtans erg belangrijk om jezelf te herkennen in mediafiguren. Zwarte kinderen hebben minder rolmodellen (op tv of in tijdschriften) dan witte kinderen. Zo krijgen ze de boodschap dat wit-zijn de norm is.

Er valt wel een langzame evolutie naar een meer positieve beeldvorming te bespeuren in bijvoorbeeld materialen voor kinderen. In het boekje 'Lou gaat naar school' lopen op straat heel wat verschillende mensen: personen met een beperking, mensen met verschillende huidskleuren, vrouwen met een hoofddoek. Dat wordt als een vanzelfsprekendheid in beeld gebracht, zonder dat daar expliciet aandacht aan besteed wordt in het verhaal. Op die manier leren kinderen dat diversiteit een normaliteit is, en kunnen alle kinderen zich herkennen in verhalen. Met de selectie die je als leerkracht maakt van afbeeldingen, lesmaterialen en boeken kan je een verschil maken.

GEBREK AAN VRIJHEID

Het koloniale systeem was onfair. Niet iedereen kreeg dezelfde rechten. Congolezen werden onderdrukt. De maatschappij was ontwikkeld op basis van racistische ideeën, en dus ingekleurd door structurele discriminatie. Europeanen konden gaan en staan waar ze wilden, maar Congolezen werden beperkt in hun vrijheid. Bovendien hadden Europeanen allerlei privileges, puur door hun huidskleur. Dat had een impact op verschillende aspecten van het dagelijks leven zoals vervoer, werk, onderwijs en vrije tijd. Hoewel onze maatschappij er vandaag geen van onderdrukking is, zijn er gelijkenissen te vinden tussen het gebrek aan vrijheid vroeger en nu.

BEPERKING IN BEWEGINGS-RUIMTE

Vanaf 1910 waren Congolezen verplicht een officiële toelating aan te vragen om zich te verplaatsen naar een andere regio. Dat zorgde ervoor dat er minder contact was tussen verschillende regio's.
In de steden (zoals Elisabethville) leefden Afrikanen en Europeanen in duidelijk gescheiden gemeenschappen. De relaties tussen die twee groepen bleven beperkt tot professionele of commerciële contacten en omgang met het huispersoneel. De Europese en Congolese wijken werden gescheiden door een neutrale zone. Er was geen officiële apartheid, maar er was overduidelijk sprake van segregatie. De bewegingsvrijheid tussen beide delen werd geregeld door reglementen, uitgeschreven door het stadsbestuur. Eind jaren 50 was er bijvoorbeeld in de grote steden een avondklok. Na een gereglementeerd uur mochten Congolezen niet meer uit hun woning.

GEBREK AAN KEUZES

De keuzevrijheid van Congolezen werd op allerlei vlakken ingeperkt. Het maatschappelijk systeem schoof het Europese model naar voren als de norm. Dat manifesteerde zich in alle domeinen. Op het vlak van vrije tijd hadden Congolezen niet dezelfde keuzes. Er waren aparte clubs voor witte mensen. Congolezen werden door de missies aangemoedigd om te voetballen of naar de scouts te gaan. Congolezen die een film wilden zien, kregen een beperkte selectie aan (kinder)films te zien. De maatschappij was doordrongen van het idee dat Congolezen opgevoed moesten worden, dus werden ze vaak als kinderen behandeld. Ook de beperkte mogelijkheden in het onderwijssysteem weerspiegelden de fundamentele onvrijheid.

HP.1952.19.999, collectie KMMA Tervuren; foto E. Lebied (Inforcongo), 1945, KMMA Tervuren ©

KOLONISATIE VAN HET DENKEN

De gedachten van de Congolese bevolking waren ook niet vrij. De Belgen deden er alles aan om hun manier van denken en leven op te dringen aan de Congolezen. Zij moesten zich aanpassen aan het Belgisch model. Je kan dus zeggen dat hun gedachten ook gekoloniseerd werden. De koloniale verhoudingen werden hen ingeprent. Het onderwijs was bovendien een aangelegenheid die het beleid had overgelaten aan de (voornamelijk) katholieke missies die via het onderwijs hun beschavingswerk organiseerden. Hierbij focusten ze op kinderen, die talrijker en volgzamer waren dan volwassenen.

WIE ZICH AANPAST, WORDT BELOOND

Congolezen kregen niet dezelfde rechten als de kolonialen. Congolezen protesteerden daartegen. In de jaren 30 bundelden enkele hoger opgeleide Congolezen zich. Ze stelden: 'Wij hebben ons aangepast, wij zijn geëvolueerd naar een 'hoger' niveau, dus wij moeten meer rechten krijgen.' Ze wilden een krant oprichten om hun stem te laten horen, eisten meer respect vanwege de blanken en een verbetering van hun lonen en sociaal overleg. Verder wilden ze hoger onderwijs kunnen volgen en eisten ze dat er een dienst

werd opgericht om woningen te bouwen. Ze introduceerden het begrip 'évolué'. Die benaming werd gangbaar tussen WO II en de onafhankelijkheid. In 1958 waren er naar schatting 175.000 évolués in Belgisch-Congo. Die groep zou later de voortrekker zijn in de onafhankelijkheidsstrijd.

De administratie pikte dit op. Congolezen konden, op basis van een aantal criteria, een 'kaart van burgerlijke verdienste' krijgen. Die kaart gaf hen extra rechten: ze kregen geen lijfstraffen meer, mochten na de avondklok de stad in, konden naar andere scholen gaan en activiteiten doen. Er waren aparte sociale clubs voor évolués.
Om die kaart te krijgen, werden ze gecontroleerd: de controleurs checkten of ze wel netjes aan tafel aten, of ze de juiste kleren droegen, enzovoort. De volgende vijf criteria werden door de administratie als voorwaarde bestempeld om évolué te worden:

> Je moest een zeker opleidingsniveau behaald hebben.
> Je moest voldoende verdienen: die materiële situatie werd weerspiegeld door het bezit van een stenen huis, een fiets, een platenspeler, radio, naaimachine, gloeilamp, enz.
> Op het werk moest je je met verantwoordelijkheid en plichtsbesef gedragen.
> Je gedrag moest moreel onberispelijk zijn: monogaam, blanco strafblad, enz.
> Je nam de levenswijze, de waarden, de zeden en het gedrag van de kolonialen over.

BRONNEN

De volgende boeken werden geraadpleegd als bron voor het onderdeel 'Goed om te weten'.

> CATHERINE L. (2017) 'Kongo: een voorgeschiedenis', EPO
> CEUPPENS B. (2003) 'Onze Congo – Congolezen over de kolonisatie', Davidsfonds
> DEMART S., B. SCHOUMAKER, M. GODIN EN I. ADAM (2017) 'Burgers met Afrikaanse roots: een portret van Congolese, Rwandese en Burundese Belgen', Koning Boudewijnstichting
> FAASEN V. en L. VERDIJCK (ed.) (2017) 'Wanneer we spreken over kolonisatie', publiekeacties
> GÉRARDIN S. en C. POINAS (coörd.) (2012) 'Congo: kolonisatie/dekolonisatie – de geschiedenis in documenten', Koninklijk Museum voor Midden-Afrika
> VAN REYBROECK D. (2010), 'Congo: een geschiedenis', De Bezige Bij
> VANSINA J. (2010) 'Being colonized: The Kuba Experience in Rural Congo 1880-1960', University Wisconsin Press
> WEKKER G. (2017) 'Witte onschuld: paradoxen van kolonialisme en ras', Amsterdam University Press

COLOFON

Deze handleiding bij het project 'Sporen van kolonisatie' is een realisatie van Studio Globo vzw, Huidevettersstraat 165, 1000 Brussel.

Meer informatie over de visie, de werking en het aanbod van Studio Globo is terug te vinden op www.studioglobo.be of kan aangevraagd worden: 02 520 05 30 of info@studioglobo.be.

'Sporen van kolonisatie' is uitgewerkt door het team van Studio Globo Antwerpen.

Redactie:
Hanne Keppens, Annegreet Poelman, Suzanne Meeuws

Taalcorrectie:
Bart Boone

Grafische vormgeving handleiding:
Diane Aerts – www.hetvliegendhert.be

Grafische vormgeving lesdocumenten website:
Anoek Samoy

MET DANK AAN:
alle collega's voor het nalezen van de teksten, het advies, de suggesties en de praktische hulp.

Jean Mapela (Studio Globo), Sandrine Ekofo (Kilalo), Charlotte Mbuyi (Kilalo), Billy Kalonji, Robert Bokoro, Marie-Antoinette Kumudidi, Willy Musitu, Nadia Nsayi (Broederlijk Delen en Pax Christi), Anne Kohlbacher en Karel Van Nieuwenhuyse (KUL), Ardjuna Candotti (Indisch Herinneringscentrum) en Gillian Mathys (UGent) voor hun inhoudelijk advies.

Katrien Van Craenenbroeck en Claire Poinas van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren voor hun tips.

Het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren voor het film- en fotomateriaal.

Dalilla Hermans, Yves Itana, Marie-Antoinette Kumudidi, Ronny Mosuse, Willy Musitu, Patrick Gesnot en Sabrine Ingabire voor de videogetuigenissen.

Lotte Goossens en Karen De Schryver van Montessorischool Klimop in Gent voor het testen van het project in hun klas.

Het is leerkrachten en begeleid(st)ers toegestaan om voor de werking van het project – teksten en bijlagen te kopiëren. In alle andere gevallen moet er voor het overnemen van stukken uit de handleiding toestemming van de uitgever gevraagd worden.

V.U. Piet Spanhove, Huidevettersstraat 165, 1000 Brussel.

Meer informatie over dit project:
Studio Globo Antwerpen
Rolwagenstraat 73
2018 Antwerpen
03-235 20 76
antwerpen@studioglobo.be

Met steun van:

België partner in ontwikkeling

Provincie Antwerpen

Partners:

Broederlijk Delen TOT IEDEREEN MEE IS

Pax Christi VLAANDEREN VZW